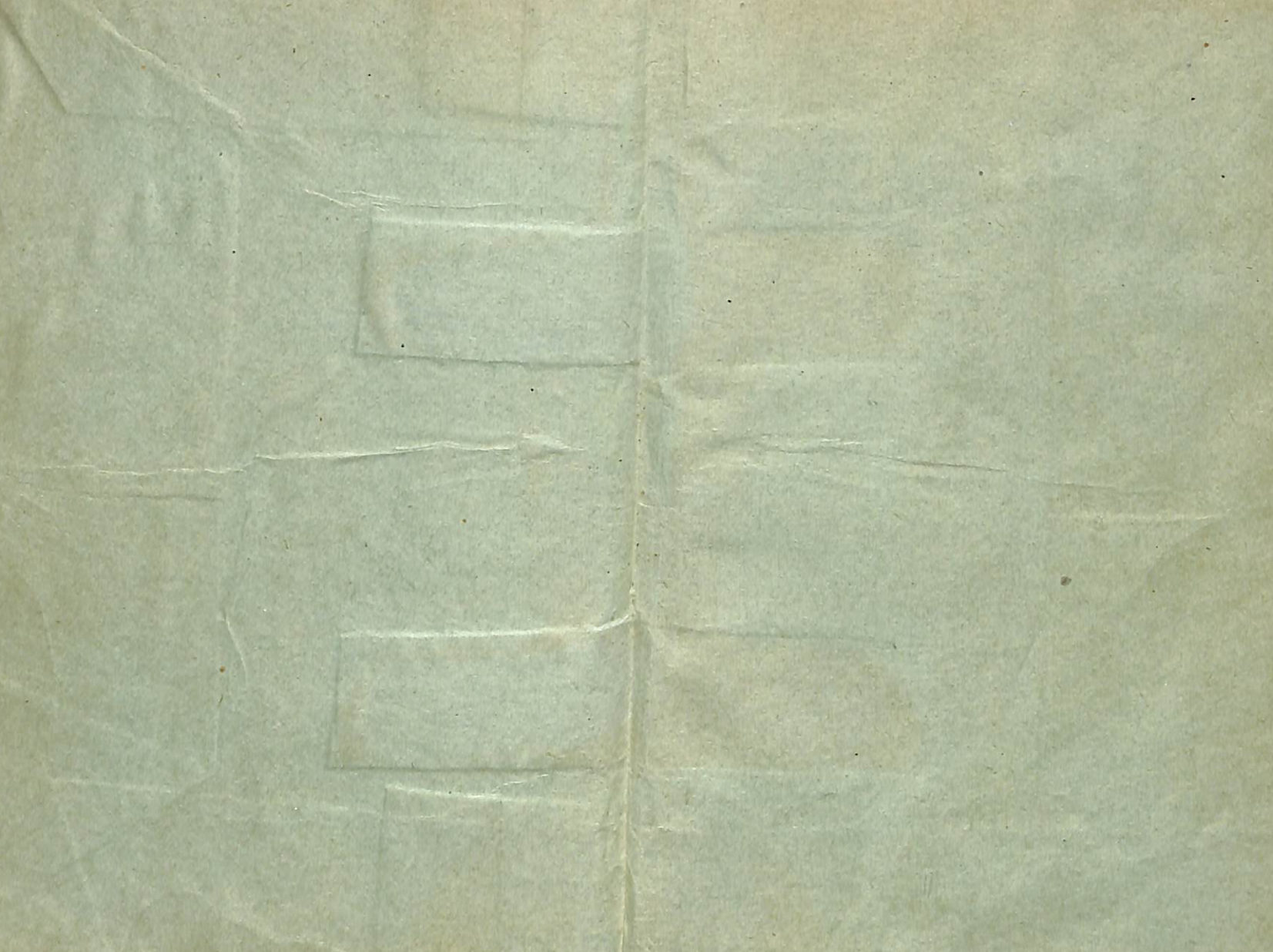

9(47.925)
4-47

unappreciated f.

2403

1934

9(47.925)

9-47 ԳԷՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏԱՐԻԹԻՒՆ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ Բ. ՏԱՐԻ

Գ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

2004

12012

ՏՊԱՐԱՆ «ՄԵՍՐՈՊ»

ԲԱԻԼՈՎՈ ՍՈՖԻԱ

1934

2658 ՅԵԿԶ.

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(ՏԱՐՐԱԿԱՆ Բ.)

Ա. ԴԱՍ

ԱՐՄԵՆԱԿ

Սիրելի մանուկներ,
Դուք արդէն գիտէք թէ մեր ազգին նա-
խապետը եղած է Հայկ, որուն անունով մեր
հղովուրդը կոչուած է Հայ, իսկ մեր երկի-
ր՝ Հայաստան :

Դուք գիտէք նաեւ թէ Հայկ մեծ պատե-
ալ մ' մղեց Բէլի դէմ, անոր յաղթեց և զայն
աննեց. ան երկար տարիներ խաղաղ կեցողով
ուսմանը իր երկիրը և մեռաւ :

Հայկ ունեցաւ շատ որդիներ. այդ որդի-
ներէն մին էր Արմենակ :

Իր հօրը մեռնելէն ետքը Արմենակ իր եղ-

5809-56 2

բայրներուն տուաւ Հայկազէնը, որ իր հօրը շինած զիւղն էր: Ինքն ալ առաւ իր ընտանիքը և գնաց դէպի հիւսիսային արեւելք:

Նա անցաւ բարձր լեռներու միւս կողմը, տեսաւ ընդարձակ հովիտ մը, տարածուած էր արեւմուտքէն արեւելք:

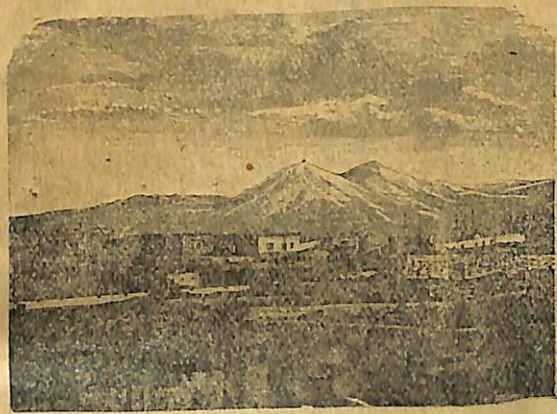
Դաշտը շրջապատուած էր լեռներով, անոնց ստորոտէն կը բխէին մաքուր աղբիւրներ և կը կաղմէին բազմաթիւ ձորեր և գետակներ:

Գետակները հեղութեամբ կը սահէին լեռներու տակէն, դաշտի եզերքներէն և վերջը իրար խառնուելով կը դառնային մեծ գետ: Գետը հեռոցհեռէ լայննալով ոսկիէ դօտիլ մը պէս կ'երկարէր դաշտին մէջ:

Դաշտին մէկ կողմը երիտասարդ լեռներու մէջ ծերունիի մը պէս նստած էր սպիտակաւորէն ձիւնապատ լեռ մը: Ան բուսած էր երկրէն ուղիղ դէպի վեր և ամէնէն վեր բարձրացուցած էր իր զագաթը: Մասիսն է ան:

Անոր դէմ, դէպի հիւսիս, լայն փռուած էր ուրիշ ձիւնապատ լեռ մը, որուն զագաթը բարձի վրայ դրուած թագի նման էր: Արմե-նակ իջաւ այդ լայն հովիտը, անցաւ մեծ գետին միւս ափը և բնակեցաւ հիւսիսային.

Իր անունով լեռն անուանեց Արագած,
իր բնակած տեղն ալ կոչեց Արագածոսն:

Արագած լեռը

Այդ դաշտին մէջ նա գտաւ նախապէս հոն
ապրող մարդեր և զանոնք հնազանդեցուց:

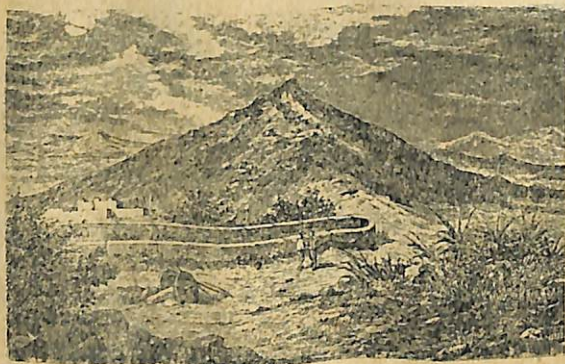
ՀԱՐՅԱԲԱՆ. — Հայկի ուղիին անուցն ի՞նչ էր. — Արմե-նակ որո՞ւ տուաւ Հայկազէնը, ինք ո՞ւր գնաց. — Առջեւ ի՞նչ ե-լաւ. — Լեռներու տակէն ի՞նչ կը բխէին. — Հիւսիսային կողմի լե-ռը ի՞նչ կոչեց. — Իր բնակած երկրին անուցն ի՞նչ դրաւ:

Բ. ԴԱՍ

ԱՐՄԱՅԻՍ ԵՒ ՇԱՐԱՅ

Արմենակ ունեցաւ որդի մը, որուն անունն էր Արմայիս:

Արմենակ շատ բարի նահապետ մը եղաւ և խաղաղութեամբ կառավարեց իր երկիրը, շինեց զիւղեր և աւաններ:

Արմալիրի բլուրը

Հօրը մահէն ետքը գետի ափին վրայ գըտնուած բլուրի մը վրայ շինեց աւան մը, որուն անունը դրաւ, իր անունով, Արմալիր:

Արմալիր աւանը յետոյ ընդարձակուեցաւ

և ամուր քաղաք մը դարձաւ. հոն մինչև անգամ թագաւորներ կը նստէին:

Արմայիս ունէր թոռ մը, որուն անունն էր Արաւս. այդ թոռան անունով գետը անուանեց Արաւս:

Արմայիս ունէր շատակեր որդի մը, անոր անունն էր Շարայ, որ ունեցաւ շատ զաւակներ: Արմայիս Շարայի և անոր ընտանիքին համար ընակեցու տեղ տուաւ Արագածի միւս կողմը, այն բարեբեր և արգաւանդ դաշտը, որ մինչև հիմայ նշանաւոր է իր առատ հունձքերով: Շարայի անունով այդ բերրի դաշտը կոչուեցաւ Շիրակ:

Անոր շատակերութիւնը շատ նշանաւոր էր. հայ գիւղացիները երբ շատակեր մարդու մը հանդիպէին, կ'ըսէին.

« Թէ քո Շարայի որդորն է,

Մեր Շիրակայ ամբարքն չեն: »

« Եթէ քու որդորը Շարայի որդուն է, մեր ամբարները Շիրակի ամբարներ չեն », այսինքն թէ մենք քեզ պահելու համար Շիրակի ամբարները չունինք:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Արմենակի որդիին անունն ի՞նչ էր. — Արմայիս ի՞նչ չինեց. — Գեթին անունն ի՞նչ դրաւ. — Արմայիսի ջղուն անունն ի՞նչ էր. — Շարայ ինչո՞վ նշանաւոր էր. — Արմայիս ո՞ր երկիրը բնակուեցաւ և ի՞նչ կոչուեցաւ այդ երկիրը. — Գիւղացիներն ի՞նչ կ'ըսէին եթէ ռաւակներ մը տեսնէին:

Գ. ԴԱՍ

ԱՄԱՍԻԱՅ ԵՒ ԳԵՂԱՄ

Արմաշիս ուրիշ որդի մըն ալ ունէր . ա-
նիկա ամէնէն մեծն էր իր որդիներուն մէջ :
Անոր անունն էր Ամասիայ :

Ամասիա

Արմենակի , Արմաշիսի և Ամասիայի ժա-
մանակներուն ամէն նահապետ իր կալուածը
կամ երկիրը կուտար երէց որդիին , իսկ միւս

որդիներուն համար ալ իր ողջութեանը նոր
հողեր զանելով կը շէնցնէր : Ամասիայ ինքն
ալ այսպէս ըրաւ :

Ամասիայ ունէր երէց որդի մը , որուն ա-
նունն էր Գեղամ :

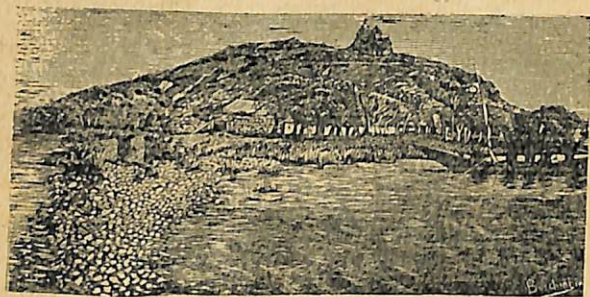

Մասիս լեռը

Գեղամին թողուց Արմաշը որ իր կալ-
ուածն էր և փոքր տղաքները առաւ , Երասխի
միւս կողմը տարաւ : Հոն անոնց համար գիւ-
ղեր շինեց որ այնտեղ ապրին :

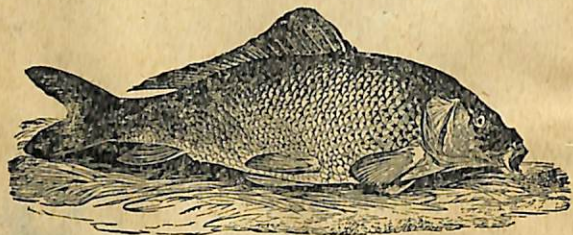
Մեծ լեռներն ալ իր անունով կոչեց
Մեծ Մասիս և Փոքր Մասիս : Իսկ Մասիսի
ղաշտն ալ անուանեց Մասեացոսն :

Գեղամն ալ իր հօրը մահէն ետքը եղաւ

Գեղամայ ծովակը

Նահապետ: Արմաւիրը տուաւ իր որդի Հարմային և ինքը գնաց գէպի վեր, գէպի արեւելք:

Գեղամայ ծովի ձուկ

Անցաւ լեռ մը և հասաւ անուշ ջուրով ծովակի մը քով. այդ ծովակին մէջ կան բազմաթիւ կարմրախայտ ձուկեր, որոնք շատ սիրուն և համեղ են:

Գեղամ լեռան անունը դրաւ իր անունով՝ Գեղ, ծովն ալ կոչեց Գեղամայ ծով, որ կոչուած է նաեւ Սեւանայ ծով: Ծովակին մէջ կը լըզի մը կայ, ուր հիմայ կը գտնուի վանք մը:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Արմայիսի ո՞վ յայտնեց. — Հին ասէն նահապետներ որո՞ւ կուսային իրենց կալ ուսածը. — Ամասիա որո՞ւ տուաւ Արմաւիրը եւ ինք ո՞ւր գնաց. — Լեռան անունը ի՞նչ դրաւ. — Գաւթը ի՞նչ կոչեց. — Գեղամ ո՞ւր գնաց, — Ի՞նչ դրաւ այն ծովակին անունը. — Անոր մէջ ի՞նչ կը գտնուի:

Գ. ԳԱՍ

ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ (1)

Սիրելի՛ մանուկներ,

Դուք լաւ գիտէք որ մենք ունէինք Արա

(1) Արա Գեղեցիկի աւանդաբաններն այս վարիանդը, թէեւ շատ մը կողմերով կը տարբերի մեր աւանդական գրոյցէն, բայց մենք անհրաժեշտ նկատեցինք քանի մը զատով ներկայացնել զայն: Այո՛ փոփոխակը շատ պէտք պիտի ըլլայ քննական հայ պատմութեան մէջ, ուր ունինք լեւր կամ Արախի մը յիշատակութիւնը, որուն համար կ'ըսուի թէ հայ էր:

Գեղեցիկ անունով նահապետ մը , որ պատե-
րազմեցաւ Շամիրամի հետ և սպաննուեցաւ :

Այսօր ես ձեզի պիտի պատմեմ ուրիշ
Արա Գեղեցիկի մը պատմութիւնը , որ քիչ մը
նման է մեր Արայի պատմութեան :

Շատ դարեր առաջ Բաբելոնի մէջ թագա-
ւոր մը կար : Նա առիւծի պէս քաջ էր , և սուրը
ձեռքը կը պաշտպանէր իր երկիրը :

Սակայն օր մը կուրացան անոր աչքերը ,
անոր բազուկներուն ոյժը սպառեցաւ և ստիպ-
ուեցաւ թողուլ պատերազմի դաշտը :

Շատ բժիշկներ եկան գացին , շատ կախարդ-
ներ փորձեցին իրենց հնարագիտութիւնը , բայց
բան մը չկրցան ընել :

Յուսահատ նստած էր թագաւորը իր գահին
վրայ : Նա երեք որդի ունէր , որոնք շրջա-
պատած էին զայն :

Յանկարծ ներս մտաւ ալեգարդ ծերունի
մը , խոնարհեցաւ անոր առջև և ըսաւ .

— Թագաւորն ապրած կենալ , ես գտայ աչ-
քերուդ դեղը . այդ միայն Շամիրամ թագու-
հին մօտ կը գտնուի : Վառն շատ հեռու տեղ
չէ , մէկը զրկէ որ բերէ . այդ դեղը պիտի բը-
ժշկէ քեզ և երիտասարդացնէ :

— Դժուար դեղ առաջարկեցիր , ո՛վ ծերուկ ,

պատասխանեց թագաւորը , չե՞ս գիտեր որ ես
և Շամիրամ թշնամի եղած ենք , մի թէ յայտ-
նի չէ՞ որ Շամիրամ կ'ուզէ իմ որդիս , Արա
Գեղեցիկը յափշտակել : Ո՛չ , ո՛չ , հեռացի՛ր ,
Շամիրամ ինծի դեղ չի տար :

Դուրս ելաւ ծերունին յուսախաբ , տխուր :
Ծերուկը երբ հեռացաւ , Արա Գեղեցիկ ,
թագաւորի կրտսեր որդին , ան որ չնարի հա-
սակ ունէր և նազելի դէմք , իր հօրը առջև
խոնարհեցաւ և ըսաւ .

— Թոյլ տուր ինծի , հա՛յրիկ , որ ես եր-
թամ Շամիրամի մօտ . ե՛ս միայն կարող եմ այդ
դեղը անկէ խլել :

— Ո՛հ , ո՛չ , պատասխանեց թագաւորը , աչ-
քերուս լոյսը կորսնցնելէս յետոյ , կեանքիս
յոյսն ալ չեմ ուզեր կորսնցնել : Շամիրամի
ճանկն իյնալէդ ետք այլեւս չես կարող վե-
րադառնալ :

— Երգում կ'ընեմ քեզի , հա՛յր , որ եթէ
աստուածները զիս չմեռցնեն Շամիրամի սու-
րով , պիտի վերադառնամ աչքերուդ դեղով :
Օրհնէ՛ր զիս , առ'ւր սուրդ :

— Օրհնութիւնս քեզի պահապան ըլլալ
և արքայական սուրս քեզի պաշտպան : Գնա՛
և մի՛ մոռնար քու երգումդ :

Համբուրեց Արա իր հօրը ձեռքը, առաւ
արքայական սուրը, կապեց մէջքին և դուրս
թռաւ:

Անոր երկու եղբայրներն ալ ետեւէն գա-
ցին, չուզելով ետ մնալ իրենց եղբորմէն:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Մեր Արա Գեղեցիկը որո՞ւ որդի էր. —
Այս Արան որո՞ւ որդի էր. — Բաբելոնի քաղաւորը ի՞նչ եղաւ .
— Ի՞նչ բաւ ծերունին. — Թազաւորը ի՞նչ պատահեց .
Ինչո՞ւ սխալեցաւ ծերունին. — Արա Գեղեցիկ ի՞նչ բաւ. —
Հայրն րնդունե՞ց. — Արա ի՞նչ երգում տուաւ. — Հայրն ի՞նչ
ըսելով օրհնեց. — Երկու եղբայրներն ինչո՞ւ միասին գացին:

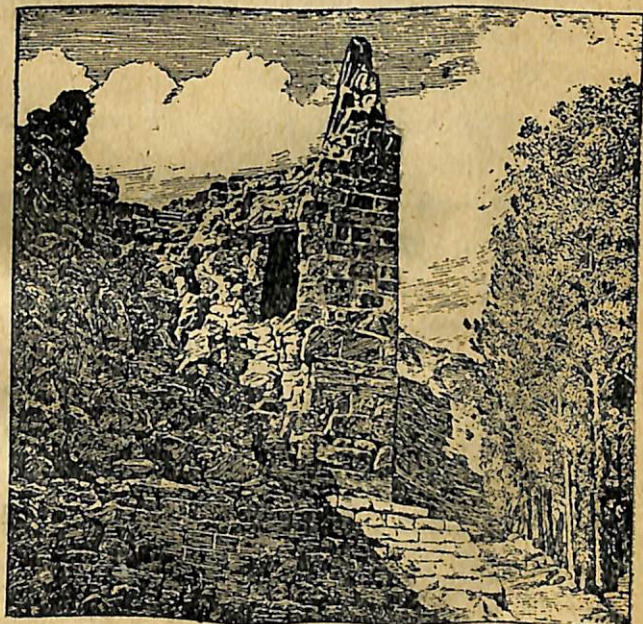
Ե. ԴԱՍ

ԱՐԱՅԻ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՋՈՒԹԻՒՆԸ

Երեք եղբայրները ճամբայ ինկան ու
գացին: Գացին գացին, շատն ու քիչը Աստ-
ուած գիտէ, վերջապէս հասան բերդի մ'առջև:

Բերդին չորս կողմը պատեցան, նայեցան
և տեսան որ դրան վերև պատշգամ մը կայ,
որուն վրայ լոյսի կտոր աղջիկ մը նստած է:

Ձայն տուին և խնդրեցին որ դուռը բա-
նայ և Աստուծոյ ճամբորդները ներս առնէ,
հանգստանալու տեղ տայ:

Առաջին բերդը

— Հեռացէ՛ք այս տեղէն, զոչեց աղջիկը,
եթէ թանգ է ձեզի ձեր կեանքը. հիմա ուր է
ուր չէ կուգայ, որ ինչ տեղ դուռ և
ձեզ բոլորդ ալ կ'առնէ:

580956

— Հող մի՛ ըներ, պատասխանեց Արա,
դուռը բաց, մեզ պաշտպանելը մեր դործն է:

Աղջիկը դուռը բացաւ, ներս առաւ զա-
նոնք և արտասուելով պատմեց թէ զեւը փախ-
ցուցած է զինքը և բանտարկած է այս ամա-
ռի բանտին մէջ:

— Այսօր ո՞ր կողմը գնաց, հարցուց Արա
Գեղեցիկ:

— Դէպի արեւմուտք, ըսաւ աղջիկը, որուն
անունը Խաղալ էր:

— Ուրեմն արեւելքէն պիտի գառնայ,
հաստատեց Արա:

— Այո՛, արեւելքէն, պատասխանեց Խաղալ:

— Լաւ, ըսաւ Արա, երթանք, քիչ մը հաց
սուր մեզի որ ուտենք, իսկ դու բարձրացիր
պատշգամբ, երբ որնա գայ, մեզի իմացուր:

Խաղալ գանոնք ներս տարաւ, սփռուցը փը-
ռեց, զանազան որսերէ կերակուրներ դրաւ ա-
նոնց առջև ու ինք բարձրացաւ պատշգամբ:

Երեկոյեան երբ արեւը մայր կը մտնէր,
Խաղալ տեսաւ որ արեւելեան կողմէն ահազին
փոթորիկ մըն է փրթած և դէպի բերդը կու-
գայ: Իսկոյն իմաց տուաւ թէ ահա զեւը կու-
գայ: Արա առաւ իր հօր սուրը, իր եղբայրնե-
րուն պատուիրելով հանգիստ նստիլ, ինքը
գուրս թռաւ ու գիմարեց զեւը:

Սա զարմացած բացադանչեց. « Ես դացած
էի որս փնտռելու, մինչդեռ որսն իր ստքով
իմ դուռն է եկեր: »

Բայց հազիւ կրցաւ ձեռքը բարձրացնել,
երբ Արայի սուրը շողաց անոր գլխուն վրայ:
Խաղալ տեսաւ որ զեւն երկու կտոր ըրած, Ա-
րա սուրը ձեռքը դէպի բերդ կուգայ: Ուրա-
խութեամբ վար վազեց և ըսաւ.

— Ազատեցիր կեանքս, ես քու կինդ եմ:

— Ո՛չ, պատասխանեց Արա, դուն իմ մեծ
եղբօրս հարս պիտի ըլլաս, և անոր ձեռքէն
բռնեց ու մեծ եղբօրը տարաւ:

Նորէն Սփռուցը փռուեցաւ և ուրախութեան
աղաղակները մինչեւ լոյս թնդացուցին բեր-
դին ժայռոտ պարիսպները:

Երբ լուսցաւ, Արա առաւ իր սուրը ու մի-
ջակ եղբօրը հետ ուղեց ճամբայ իյնալ: Մեծ
եղբայրը ուղեց միասին երթալ, բայց Արա
արգիլեց և ըսաւ.

— Կեցի՛ր և հարսին խնամք տար: Խաղալ
նորէն փարեցաւ Արային ու լալաղին ըսաւ.

— Թող աչքիս արցունքը կեանքդ փրկելու
պատճառ ըլլան. բարով երթաս, բարով գաս:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Արա եւ իր եղբայրները համբաւ ինչի՞
հանդիպեցան, ի՞նչ պատմեց Խաղալ. — Դեր ի՞նչպէս սպան-
նուեցաւ եւ Խաղալ որո՞ւ հարսն եղաւ:

Զ. ԴԱՍ

ԱՐԱՅԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԱԶՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու եղբայրները նորէն ճամբայ ինկան զոյցին: Շատ դաշտեր, բլուրներ անցան, ճամբայ կտրեցին, վերջապէս հասան նոր բերդի մը դէմ. այդ բերդը փորուած էր հսկայ ժայռի մը մէջ:

Հոս ալ ժայռին զազաթը պատշգամ մը շինուած էր, որուն վրայ լոյսի կտոր աղջիկ մը կանգնած էր:

— Ինչ՞ դժ մարդիկ, ձայն տուաւ աղջիկը, ինչպէս դուք ձեր ոտքով ինկեր էք այն դաշան դեւին ձեռքը, որ զիս յափշտակեց հօրս գրկէն: Փախէ՛ք, աղատուեցէ՛ք, քանի ժամանակ կայ:

— Ինչ բան է այդ դեւը, ըսաւ Արա, եկուր դուռը բաց, ես միջոցը կը գտնեմ. մեր կեանքն ալ կ'ազատեմ քուկն ալ:

Իջաւ աղջիկը, դուռը բացաւ, ներս տանելով հիւրասիրեց:

Երեկոյեան մօտ աղջիկն Արայի ըսաւ.

«Դեւին զալու ժամանակն է, ինչպէս պիտի բարեկամանաս հետը»:

— Դուն պատշգամ ելիր և երբ զայ, ինձի իմաց տուր, ես բարեկամանալու եղանակը շատ լաւ գիտեմ:

Աղջիկը վեր ելաւ և քիչ ժամակէն ետք գոչեց. «Ահա դեւը սեւ ամպի պէս կուգայ»:

Արա իսկոյն սուրը մէջքը կապեց և դիմաւորեց դեւը եւ ըսաւ. Բարի լինի տեսութիւննիս, բարեկամ:

Դեւը կատղեցաւ և որոտաց. «Ո՞վ ես դուն, ստորին արարած, որ ինքզինքդ բարեկամ կը կոչես ինձի. շատ ժամանակ է որ մարդու միտին կարօտն եմ»:

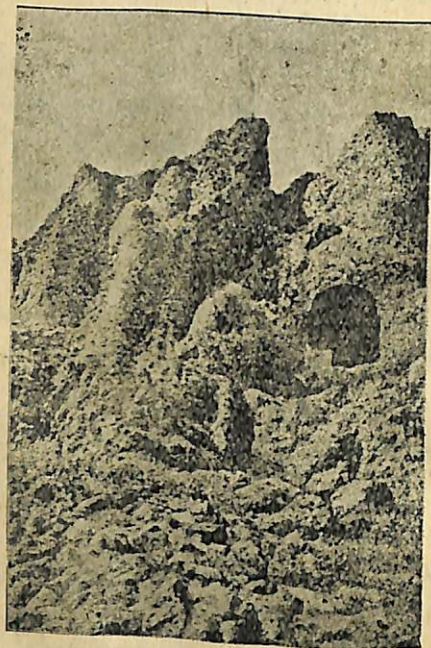
— Բարեկամութիւնս չընդունեցիր, սուրս լնդունէ, ըսաւ Արա, և մէկ հարուածով երկու կտոր ըրաւ:

— Եթէ քաջ ես հարուած մըն ալ տուր, գոչեց դեւը:

— Մօրմէս մէկ անգամ ծնած եմ, հարուած ըս ալ մէկ պիտի ըլլայ, պատասխանեց Արա, որովհետեւ եթէ երկրորդ հարուածը տար, դեւը նորէն կը կենդանանար:

Արիւնթաթախ սուրը ձեռքը վերադարձաւ Արա. զայն դիմաւորեց աղջիկը և համբուրեց

անոր սիրտը : « Բախտաւոր էիր , ըսաւ Արա , և
ես կ'ուզեմ աւելի բախտաւորեցնել քեզ , այ-
սուհեանել դուն իմ եղբօրը կիներ պիտի ըլլաս » :

Ժայռաքերը

— Ի՞նչ պէտք եղբօրդ կիներ , ես քու կինդ
ըլլալ կ'ուզեմ :

— Ո՛չ , պատասխանեց Արա , ինծի չի վա-

յելեր ամուսնանալ եղբօր՝ Էս առաջ :

— Թող քու կամքն ըլլայ , ըսաւ աղջիկը :

Արա բերդ տարաւ զայն և տուաւ եղբօրը :
Ամբողջ գիշերը կերան , ուրախացան : Առ-
տուն Արա կ'ուզէր ճամբայ ելնել : Եղբայրը
պատրաստուեցաւ անոր ընկերանալու :

— Ո՛չ , ըսաւ Արա , քեզի համար պակա-
սութիւն է , և ինծի համար ամօթ , որ դու ա-
մուսինդ և իմ հարսը մինակ ձգես և հետս գաս :

Եղբայրը հնազանդեցաւ : Աղջիկը համբու-
րեց Արայի սիրտը և արտասուելով ըսաւ .

— Աչքիս արցունքները թող լուսաւորեն
քու մութ ճամբան :

Արա բաժնուեցաւ և միայնակ ճամբայ
ինկաւ :

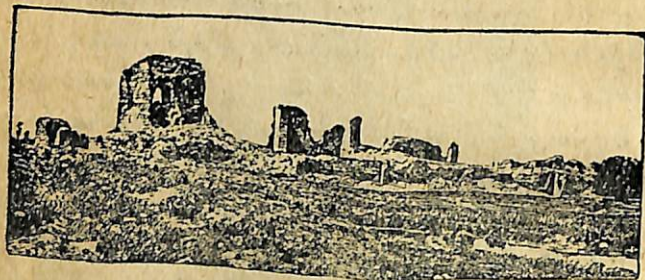
ՀԱՐՅԱՐԱՆ . — Երկու եղբայրներ ինչի՞ հանդիպեցան . —
Այս անգամ ի՞նչ պատահեցաւ . — Արա ի՞նչ քրտ :

Է . Գ Ա Ս

ՁՈՒԱՐԹ ԵՒ ԱՐԱ

Միայնակ ճամբայ ինկաւ Արա Գեղեցիկ
ու գնաց , գնաց , հասաւ հրաշալի մարդադետին
մը , որուն մէկ ծայրը , բլուրին վրայ , բերդ-

մը կը բարձրանար : Այդ բերդին քովերը կային ուրիշ բերդերու մնացորդներ : Արա մօտեցաւ բերդին և տեսաւ դրան վերեւ , պատըշգամին վրայ լուսինի նման աղջիկ մը , որուն աչքերը կը փայլէին առտուան Արուսեակ աստղին պէս :

Զուարթի բերդը

Աղջիկը Արան տեսնելուն պէս , գոչեց .

— Խեղճ երիտասարդ , ճամբադ կորսնցուցե՞ր ես , որ եկեր ինկեր ես դեռին ճանկը : Շուտ հեռացիր այստեղէն և ազատէ՛ ինքզինքդ և իմ եանքը : Եօթը գլխանի դեւ ուր է ուր չէ կուգայ և մեծ կտորը ականջդ կը ձգէ :

— Շատ խօսիլ պէտք չէ , եկո՛ւր դուռը բաց , ես գիտեմ քու դեռին հետ վարուելուն կերպը :

Աղջիկը դուռը բացաւ և հիանալով Արայի

դեղեցկութեան վրայ աղի արցունք թափեց ըսելով . « Ես մահը սիրով ընդունեցի , բայց ի՞նչպէս այսպիսի երիտասարդ մը դեռին կերակուր պիտի դառնայ » :

— Ե՞րբ կու գայ այդ դեւը , հարցուց Արա :

— Հիմակ ժամանակն է , որսի դացած է :

— Լա՛ւ ուրեմն , ես քիչ մը հանգստանամ . իսկ դուն ելիր պատշգամը և երբոր գայ՝ ինձի իմաց տուր :

Աղջիկը վեր ելաւ , սպասեց ու տեսաւ որ դեւը կուգայ : Շուտով Արային լուր տուաւ : Արա սուրը քաշեց և դուրս թռաւ : Դեւը երբ Արան տեսաւ , ախորժակը զրգուռեցաւ , թուքը վազեց բերանէն և այնպէս ակռաները կը ճըրտեց , որ կարծես կայծակեց ու որոտաց :

Արա սարսափեցաւ , բայց ուժը հաւաքեց վրան վազեց ու իր հօրը թրի մէկ հարուածով թռցուց դեւի եօթը գլուխն ալ : Իսկոյն արեան վտակներ սկսեցին հոսիլ , դեւը թաւալ-ԳըԼ ուր ինկած՝ գոչեց .

— Զա՛րկ , անգամ մըն ալ զարկ , որ մահըս շուտով անցնեմ :

— Մօրմէս մէկ անգամ ծնած եմ , հարուածըս ալ մէկ պիտի ըլլայ , պատասխանեց Արա և դարձաւ գէպի բերդը : Աղջիկը անոր

գէմ՝ վաղեց ու արցունքի փոխարէն մարգրիտներ թափեց աչքերէն: Ուրախ զուարթ վերադարձան բերդը, նստան հանգստանալու:

— Աղատիչս, ըսաւ աղջիկը, կ'ուզէի գիտնալ թէ ո՞վ ես դուն, ի՞նչ է քու անունը:

— Ես Արամ թագաւորին որդին եմ և անունս Արա է, իսկ դու ո՞վ ես և ի՞նչ է քու անունը:

Ես ալ Պռոշ թագաւորի աղջիկն եմ, անունս Զուարթ է, անօրէն դեւը զիս փախցուց հօրս տունէն, բայց դուն լսած ես հօրս պատմութիւնը:

— Ո՛չ, պատասխանեց Արա, չեմ լսած, պատմէ՛ որ գիտնամ:

« Լաւ », ըսաւ Զուարթ և սկսաւ իր հօրը պատմութիւնը:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Միայնակ ո՞ւր գնաց Արա. — Բերդը ո՞ւր կը գտնուէր. — Ի՞նչ ըսաւ աղջիկը. — Արա ի՞նչպէս սպաննեց եօթը գլխանի դեւը. — Աղջիկը ի՞նչ ըսաւ:

Ը . ԴԱՍ

ՊՌՈՇ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ԹՈՒՐԸ

Զուարթն սկսաւ պատմել իր հօրը պատմութիւնը:

— Հայրս, Պռոշ թագաւորը, պարզ Բարդսըն էր. նա կը բնակէր Մուշի Բօտերը, Մանազկերտի Բէջ: Այն տեղ ծովակ մը կայ, փոքրիկ բայց շատ խորունկ: Այս ծովակին բոլորաբը յաճախ կը շրջէր հայրս:

Անգամ Բը կը տեսնէ որ հովիւ մը գետնէն քար Բը կ'առնէ և կը նետէ նախիրէն հեռացող կովի Բը վրայ. քարը կը ծակէ անոր փորը և գետին կը գլորէ զայն: Հայրս կը հասկնայ որ գերբնական բան Բը պիտի ըլլայ այս տեղ, կը մօտենայ կենդանիի ինկած տեղին և կը գտնէ քառակուսի երկաթի կտոր մը:

Կ'առնէ այդ երկաթը և կը տանի զինագործին, որ թուր Բը շինէ այդ երկաթէն: Զինագործը կ'առնէ, կը նայի երկաթին, և հասկնալով անոր ինչ յատկութիւն ունենալը՝ կ'ըսէ.

— Շատ լաւ, կը շինեմ, դու գնա:

— Զէ՛, կ'ըսէ հայրս, իմ աչքիս առջև պիտի շինես:

— Ի՞նչպէս կարող եմ աչքիդ առջև շին-

նեւ, քանի որ ամբողջ շաբաթ քաջ պիտի աշխատիս վրան :

— Դէ՛հ, քանի որ այդպէս է, դիր իսկոյն հնոցը և այդ երկաթէն հերիւն քաջ շինէ և ինծի տուր, շաբաթէն կուգամ սուրը կ'առնես :

Վարպետը ճարահատ՝ անոր ներկայութեանը հերիւն քաջ կը շինէ և կուտայ : Հայրս հերիւնը կ'առնէ կ'երթայ : Վարպետը երեք թուր կը շինէ իրարու նման, մէկը հօրս տուած երկաթէն, իսկ միւսները ուրիշ երկաթէ : Որոշուած օրը հայրս կ'երթայ զինագործին մօտ և թուրը կ'ուղէ : Վարպետը հասարակ երկաթէ շինուած թուրը կը բերէ հօրս : Հայրս կը ճանշնայ և կը բարկանայ զինագործին վրայ, ցոյց տալու համար թէ չէ խաբուած, հերիւնը կը խոթէ թուրին մէջ որ կը ծակի ու կը կտորի : Վարպետը վերջապէս բուն թուրը կը բերէ, հայրս կ'առնէ ու կը մեկնի :

Այդ սուրին դէմ ոչ մէկ բան կը դիմանար : Նա կայծակի թուր էր, երկինքէն ինկած : Հայրս այդ թուրով բեծ յաղթութիւններ կը տանի և կը դառնայ թագաւոր : Շամիրամ թագուհին, որ շատ թագաւորներու յաղթած էր, ուղեց այդ թուրն ունենալ, շատ անգամներ անոր դէմ պատերազմի ելաւ, բայց

չարաչար յաղթուելով ետ քաշուեցաւ :

Հայրս ունեցաւ զիս ու երեք եղբայրներս : Իմ գեղեցկութեան համբաւը Շամիրամի ականջն հասաւ : Նա մտածեց զիս փախցնել հօրըս տունէն, յուսալով որ հայրս իբրեւ փրկականք կուտայ այդ թուրը և կ'աղատէ զիս : Այդ պատճառով կը կանչէ իր երեք գեւերը և խստիւ կը պատուիրէ, որ դան փախցնեն զիս :

Դժբախտ օրը՝ երբ ծովակին եղերքը կը ըզբօնէի, այս եօթն զլխանի գեւը եկաւ գրկեց ու փախցուց զիս, այս բերդը բերաւ : Հայրըս արդէն ծերացեր էր, չկրնալով տոկալ այս վիշտին, սկսաւ տանջուիլ, մահուան օրերը մօտեցան : Օր մը կը կանչէ իր տղաքը և կ'ըսէ բեծ որդիին . « Մահուընէս ետքը շատ կը ուիւններ կրնան ըլլալ ձեր մէջ, այս թուրի պատճառով, ուստի առ, տար ծովը ձգէ :

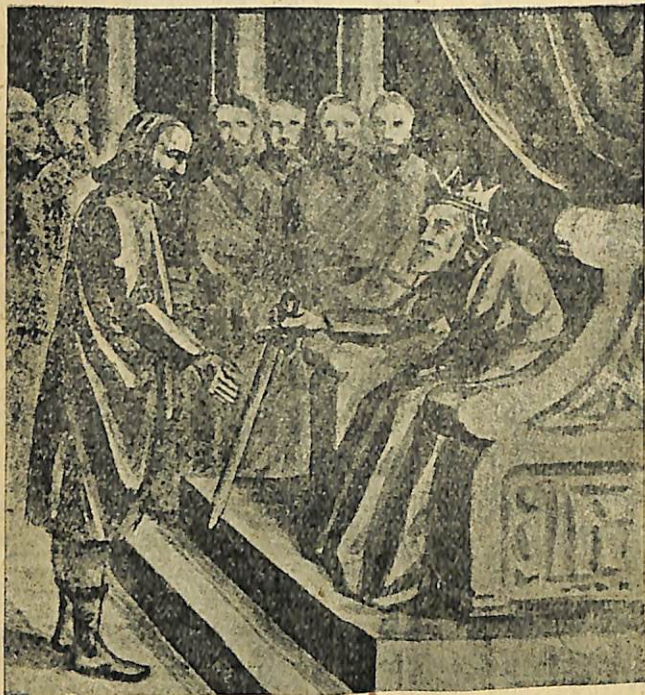
Եղբայրս գացեր է ծովին եղերքը, թուրը քարին զարկեր է, տեսեր է որ պանիրի պէս կը կտրէ. բեղքեր է ծովը ձգելու, քարի մը տակ պահեր է ու գացեր է հօրս մօտ :

— Ի՞նչ եղաւ ծովը երբ թուրը ձգեցիր, հարցուցեր է հայրս :

— Բան մը չեղաւ, ըսեր է եղբայրս :

— Ուրեմն չես ձգած, գնա՛ իսկոյն ետ

բեր, պահանջեր է հայրս: Եղբայրս դարձուցեր է թուրք: Հայրս Տիջնեկ որդիին յանձներ է դաշն: Բայց ան չէ ձգեր: Այն ատեն

Պոռն քաղաւորը քուրը կը յանձնէ
թուրք յանձներ է փոքր եղբորս, որ նետեր է:
Զգած ատեն ծովը կատողեր է և սկսեր է զէպի
երկինք նետել ձուկեր ու կենդանիներ: Հայ-

քըս օրհներ է զայն: Թուրք ծով նետած օրը
ուրբաթ է եղեր. ուստի Տիջնեկ հիմակ ամէն
ուրբաթ ծովը կը կատողի. Տիւս օրերը խաղաղ է:
Ահա իմ հօրը պատմութիւնը, ըսաւ Զուարթ.
հիմակ կարգը քուին է. պատմէ թէ ո՞վ ես:

— Իմ պատմութիւնը կարճ է, պատասխանեց Արա, ես Արամ թագաւորի որդին եմ: Հօրըս աչքերը կուրացած են, ըսին թէ միակ դեղը Շամիրամի Տօտ կայ, ուստի կ'երթամ անոր Տօտ այդ դեղը բերելու:

— Շամիրամի մօտ, բացազանչեց Զուարթ վա՛յ ինձ, դու ալլես չես դառնար, զայն տեսնելով կը Տոռնաս զիս ալ, հայրդ ալ:

— Երբեք, պատասխանեց Արա, թող վըկայ ըլլան աստուածները, որ նոյն իսկ Շամիրամ չկրնար խլել զիս քեզմէ: Դուն իմ հարսնացուն ես, կը սպասես իմ դարձին:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Ի՞նչպէս պատկեր Զուարթ. — Անոր հայրը ի՞նչ տեսաւ ծովին եով: — Երկարը որո՞ւ տեսաւ. — Զինգործը ի՞նչ քաւ. — Թուրք ի՞նչպիսի բան մըն էր. — Անով ի՞նչ քաւ Պոռն քաղաւորը. — Շամիրամ ի՞նչ քաւ. — Մեռնելու ատեն Պոռն քաղաւորն ի՞նչ քաւ իր որդիներուն. — Արա ի՞նչ խոսում տեսաւ Զուարթի:

Թ. Դ Ս. Ս

ԾԵՐՈՒՆԻ ԿԱԽԱՐԴԸ ԵՒ ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ

Առտուն կանուխ արթնցաւ Արա, պատրաստուեցաւ ճամբայ ելնելու: Զուարթ փորձեց զայն ետ կեցնել, բայց չկրցաւ: Այն ատեն ըսաւ.

— Գոնէ ինծի մտիկ ըրէ և ինչպէս որ ըսեմ ան ըրէ: Երեք օր քալելէն ետք, պիտի հասնիս լեռ մը, որուն միւս կողմը Վանի սահմանն է: Երբ լեռը բարձրանաս, մեծ ծառ մը կը տեսնես, արմատին մօտ սպիտակահեր ծերունի մը նստած է: Զըլլայ թէ առանց այդ ծերունիին հետ ծանօթանալու անցնիս երթաս: Առաջ բարեւոր: Եթէ չառաւ, երկրորդ անգամ բարեւ. տեսար որ դարձեալ չառաւ, երրորդ անգամ բարեւ և հայր կոչէ զայն: Այս անգամ ալ եթէ չառաւ, բաղուկներդ զօրացուր և նետուէ ծերունիին գիրկը, արմուկները բռնելով՝ որքան ոյժ ունիս սեղմէ: Քաջ ես ու քաջ պիտի մնաս: Ծերունին ապշած պիտի խօսի հետդ և պիտի հարցնէ թէ ի՞նչ կը խնդրես. այն ատեն յայտնէ ճամբորդութեանդ նպատակը:

— Շատ լաւ, պատասխանեց Արա, մնաս բարով ըսելով ճամբայ ելաւ:

Երեք օր քալելէն ետք, Զուարթի ըսածին նման, լեռ մը հանդիպեցաւ, տեսաւ ծառը և անոր տակ սպիտակահեր ծերունին: Երեք անգամ բարեւեց. բարեւը չառաւ ծերունին: Այն ատեն նետուեցաւ ու սեղմեց անոր բաղուկները: Վերջապէս ծերունին խօսեցաւ.

— Ի՞նչ է խնդիրդ, ըսէ՛, քեզի պէս շատ երիտասարդներ եմ կորսնցուցած, միայն քեզ պիտի ազատեմ և խնդիրդ կատարեմ:

Արա պատասխանեց.

— Խնդիրս Շամիրամ թագուհիի մօտ հասցնելն է, որպէս զի անոր քովէն բերեմ կուրացած հօրս աչքերուն դեղը:

— Դժուարին բան խնդրեցիր, պատասխանեց ծերունին. թռչունն իր թևովը, օձն իր պորտովը չեն կրցած Շամիրամի երկիրը մտնել, որովհետև ինձ պէս 4 պահապան ունի իր սահմանին վրայ: Բայց ես քեզի խոստացայ չվընասել, դուն ինծի հետ քաղաքավար վարուեցար: Կը ներեմ քեզի որ իմ 3 ընկերներն ըստ պաննած ես: Մենք բոլորս ալ կախարդներ ենք և ինչ կերպարանքի մէջ ուղենք կը մտնենք: Հիմակ դուն ծառն ելիր և 40 տերև քաղէ,

բայց զգուշացիր աւելի քաղելու և ինծի բեր տերեւները:

Արա հնազանդեցաւ, 40 տերեւ ժողվեց և բերաւ ծերունիին: Նա բոլորին վրայ փչեց ու տուաւ Արայի, որ ձախ ծոցը դնէ:

— Հիմակ, ըսաւ ծերունիին, աջ ձեռքովդ տերեւ Բը հանէ, միայն չվախնաս. մաքէդ չար բաներ չանցնես, միայն սիրելիներդ յիշէ, չի խօսիս. այժմ դիր մէկ տերեւը շրթներուդ մէջ:

Արա տերեւը դրաւ շրթներուն մէջ և իսկոյն սկսաւ աշխարհը անոր աչքին առջևէն անցնիլ. ահա իր հայրը Արա՛հ, ահա եղբայրները՝ ուրախ դուարթ, ահա Զուարթը՝ տրտում տխուր: Արա ուղեց խօսիլ, բայց յիշեց ծերունիին պատուէրը և լռեց:

— Հիմակ ճամբան բաց է, ըսաւ ծերունիին, քու առջև: Գնա՛, մէկ օր երթալէն ետք կը հանդիպիս պահապաններու, որոնք կը տեսնեն քեզ և կ'աշխատին բռնել: Տերեւ Բը հանէ ծոցէդ և շրթներովդ բռնէ, անոնք իրար պիտի խառնուին, քեզ փնտռեն, դուն զանոնք պիտի տեսնես, անոնք քեզ չեն տեսներ: Մինչեւ վառ հասնելու հաճար 7 կարգ պահապաններէ պիտի անցնիս: Երբ կը հասնիս բերդին, դրան ժող կ'երթաս, տերեւ Բը դրան ճեղքին կը քը-

ւես, դուռը կը բացուի, պահապանները քեզ չեն տեսներ: Վեր կ'ելլես, Շամիրամի ընդարձակ պալատին սրահներէն կ'անցնիս, կը մըլտնես ննջարանը: Շամիրամի պառկած տեղը, ոտներուն եւ սնարին մօտ մէյմէկ թանկագին քարի ջահեր վառուած են, իւրաքանչիւր քար իրեն յատուկ լոյսն ունի: Մի մօտենար անկողնին, ուղղակի գնա սնարին մօտ, տերեւով մը բաց այնտեղի արկղը, որ լի է թանկագին քարերով: Ձեռք չդպցնես ոչ Բէկուն: Այլ կողմի դարակին Բէջ է հօրդ աչքերուն դեղը, վերցուր զայն: Այնուհետեւ քու խոհեմութենէն է կախուած առանց ասդին անդին նայելու մեկնիլ, ոչ Բէկ նշան չթողուլ անոր մօտ: Այս է ըսելիքս: Գնա՛:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Զուարթ ի՞նչ խորհուրդ տուաւ. — Բարեւն առա՞ւ ծերունիին. — Արա ի՞նչ քրաւ. — Ի՞նչ խօսեցաւ ծերունիին. — Տերեւներն ի՞նչ ընել հրամայեց ծերունիին. — Արա ի՞նչ տեսաւ. — Ի՞նչ պատկերեց ծերունիին:

Ժ. ԳԱՍ

ԱՐԱ ԵՒ ՇԱՄԻՐԱՄ

Արա համբուրեց ծերունիին ձեռքը և ճամբայ ինկաւ:

Անոր պատուէրներն ահաբեկողին կատարելով Արա անցաւ բազմաթիւ պահապաններու մէջէն, բաւական ճամիրամի նշարանը, բացաւ արկղը, հանեց իր հօրը աչքերուն դեղը, գոցեց սնտուկը և կ'ուզէր հեռանալ:

Աչքը հանդիպեցաւ ճամիրամի, որ անփոյթ կերպով ինկած էր անկողնին վրայ:

Անոր ոսկեթել մազերը գանգուրներ կաշմած էին կախար ունքերուն և առատութեամբ թափած էին անոր ուսերուն վրայ: Այտերը կարմիր մէյմէկ խնձոր, բերանը փոքր, շրթները՝ վարդի թեր:

Արա մոռցաւ ծերուկին պատուէրը. ծռեցաւ և համբոյր մը դրաւ անոր ճակատին, շտապով հեռացաւ: ճամիրամի մօտ մնաց իր մատանին:

Հազիւ արշալոյսը բացուեր էր, երբ ճամիրամ սովորականէն կանուխ արթնցաւ: Դէտքուն կէս արթուն, մտաւորաբար ինքն

Պաւ. իրեն կը թուէր թէ մէկը մօտեցած է իրեն:

Իսկոյն ելաւ անկողնէն. կանչեց իր քառասուն նախնիները. բարկացաւ և ըսաւ.

— Ո՞վ է մտեր այս գիշեր իմ սենեակը:

Բոլորը իրարու երես նայեցան ապշած:

Թագուհին հրամայեց ջուր բերել լուացուելու համար: Անհիշապէս ականակուռ սովորով ջուր բերին և ճամիրամ սկսաւ լուացուիլ:

Երբ կը լուացուէր, յանկարծ աչքին զարկաւ Արա Գեղեցիկի մատանին, որուն վրայ զրուած էր. « Արա Գեղեցիկ որդի Արամ թագաւորի »:

Իսկոյն արիւնը գլուխը ցատկեց. ան գոչեց.

— Ուրեմն ան էր որ տեսայ. այն ինչ թուշուն էր, որ ձեռքէս փախցուցի:

Ապա խիստ հրաման արձակեց, որ բոլոր զօրքը պատրաստուի Արամ թագաւորի վրայ պատերազմի երթալու:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Արա ի՞նչ քաւ նկատեցիք մէջ. — Ճամիրամ ի՞նչպէս դիմ ունէր. — Արա ի՞նչ քողուց հոն. — Առաջ ի՞նչպէս իմացաւ ճամիրամ և ի՞նչ հրամայեց իր զօրքուն:

ԺԱ. ԴԱ.Օ

ԱՐԱՅԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Արա , Շամիրամի ննջարանէն Բեկնեւէն ետքը շուտով գնաց , հասաւ ծառին տակ նըստած ծերունիին մօտ :

Սա բարկացաւ Արային և ըսաւ .

— Դուն չկատարեցիր իմ պատուէրը , դունքու ծեռքովդ նշան ձգեցիր : Ատով ոչ միայն քեզ , ալ և զիս վտանգի ենթարկեցիր : Շամիրամի զօրքերը երկու օրէն հոս կը հասնին . փախի որ ազատուիս . ես ալ այս լեռներուն մէջ կը պահուիմ :

Արա Գեղեցիկ մէկ ոտքը երկուք ըրաւ գիշեր ցորեկ քալելով գնաց հեռացաւ :

Առտուան արեւը ծագած ժամանակ հասաւ մօտեցաւ Զուարթի բերդին : Զուարթ տեսաւ որ իր սիրելին կը վերադառնայ , դէժ վազեց , զրկեց և համբուրեց զայն : Եկան տուն :

Հազիւ քիչ մը հանգստացեր էին , Արա ոտքի ելաւ ըսելով .

— Այս ուրախութիւնը տեսական չէ , պէտք է շուտով մեկնինք այս տեղէն , հաց ուտելու ալ ժամանակ չկայ :

Զուարթ ուրախացաւ որ զինքը հետ պիտի տանի , աճապարելուն պատճառն անգամ չյարցուց : Արեւ մարը չմտած ճամբայ ինկան :

Գիշեր ցերեկ ճամբայ կտրելով հասան նախ միջակ , ապա աւագ եղբօր բերդը և անոնք ալ հետ առնելով ճամբան շարունակեցին :

Վերջապէս հասան իրենց քաղաքը : Արամ թագաւորը տխուր նստած էր , երբ ներս մտաւ Արա : Վազեց , զրկեց իր հայրը և զոչեց .

— Աչքիդ դեղը բերած եմ , թող որ բժշկեմ :

Անմիջապէս դեղը քսեց աչքերուն : Վայրկենաբար աչքերը բացուեցան , երիտասարդացաւ , աշխոյժ եկաւ վրան :

Ուրախացան բոլորը : Ամբողջ երկու երեք գիշեր ուրախութեամբ անցուցին : Առտու մը երբ դուրս նայեցան , տեսան որ շրջակայ լեռները զինուորներով լեցուած են : Շամիրամ թաղուհին եկեր էր պաշարելու իրենց բերդը :

Հայր և որդի սկսան խորհիլ թէ ի՞նչ պիտի ընեն :

— Ա՛ռ դարձեալ թուրս , ըսաւ հայրը , անցիր զօրականներուս զլուխը և զնա զանոնք մեր ազատ լեռներէն հեռացուր :

Արա Գեղեցիկ անմիջապէս իր զօրքերը կանչեց , կարգի դրաւ և յայտնեց որ կա՛մ կը

Բեռնին կամ Շամիրամը կը քշեն:

Այն օրը ամբողջ պատրաստութիւններ տեսան և իրիկուան դէմ յանկարծ յարձակեցան Շամիրամ թագուհիին զինուորներուն վրայ: Արա Գեղեցիկ ջարդելով թշնամիները քշեց շատ հեռու, օրերով հալածեց մինչև վանի սահմանները:

Ախլաթի մէջ Շամիրամ նոր զինուորներ ալ ժողվելով նորէն ետ դարձաւ և հրամայեց Հայոց ամբողջ բանակը սրէ անցնել, և ըստ .

— Միայն չսպաննէք զօրքին պետը, որ երկար մաղերով, բարձահասակ և անման երիտասարդ ինքն է, այլ ողջ ողջ իմ Բօտ բերէք:

Պատերազմն սկսաւ: Աչքերն արին լեցում կը կուտէին, առանց նկատելու թէ ո՞վ է ապրողը, ո՞վ է մեռնողը:

Այս իրաբանցման մէջ ինկաւ Արա Գեղեցիկ: Անոր զօրքը կատաղութեամբ սկսաւ արեան վրէժը լուծել, բայց շուտով յուսահատած թողաց պատերազմի դաշար:

Պատերազմի դաշար անթիւ դիակներ լեցուցած էին: Շամիրամ անհամբեր կ'սպասէր որ իր զինուորները ուր է ուր չէ Արա Գեղեցիկը կը բերեն իրեն, բայց անոր յոյսը պարագլու ելաւ: Աչ ոք կրցաւ տեղեկութիւն տալ

Արայի Բասին:

Ուստի ինքն անձամբ ուղեց շրջիլ պատերազմի դաշար և իմանալ թէ Արա մեռած է թէ փախած է:

Անցաւ հազարաւոր դիակներու մէջէն, թըռաւ արիւնի առուակներու վրայէն, կանգնեցաւ դիակի մը առջև, նայեցաւ և հռուջեց ,

Արա Գեղեցիկի դիակը եւ Շամիրամ հրամայեց որ պալատ տանին:

Իսկոյն կատարեցին անոր հրամանը:

Թագուհին 3 օր շարունակ նստած Արայի դիակին մօտ, կը զրկէր զայն և կ'ողբար: Ապա աչերը ծով կտրած հրամայեց որ տանին թաղեն:

Եւ մեծ պատիւով թաղեցին Արա Գեղեցիկը:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Ի՞նչ քաւ ծերունիս Արայի. — Արա ի՞նչ խօսեցաւ Ձուարքին. — Հայրն ի՞նչպէս աղեկցուց. — Շամիրամ ի՞նչ քաւ. — Արա ի՞նչ պատուիրեց իր զինուորներուն. — Ո՞ւր եղաւ մեծ պատերազմը. — Շամիրամ ի՞նչ պատուիրեց իր զինուորներուն. — Շամիրամ ի՞նչ քաւ Արայի դիակին վրայ:

ԺԲ. ԳԱՍ

ԶԱՐՄԱՅՐ

Սիրելի՛ աշակերտներ,

Զեզի այսօր պիտի պատմեմ սիրուն և նշանաւոր պատմութիւն մը:

Գիտէ՞ք, Յոյները մեզի նման ազգ մըն են: Անոնց պապերը շատ խելացի մարդեր էին անոնք կը կոչուէին Հելլէններ:

Հելլէնները կ'ապրէին ծովեզերեայ երկիր մը և կղզիներու մէջ: Հին Հայերուն պէս շատ մը աստուածներ կը պաշտէին:

Հին Յոյները թագաւոր մունէին, որուն կիներ Հելլէն կը կոչուէր. նա շատ զեղեցիկ էր:

Պոլիսի Բօտերը, Տարաանելի եղբրքը, երկիր մը կար, որուն թագաւորը Պարիս անուն տըղայ մը ունէր: Պարիս անգամ մը Յոյներու թա-

գաւորին հիւր կ'երթայ և տեսնելով Հելէնի զեղեցիկութիւնը զայն կը համոզէ և իրեն հետ կը փախցնէ:

Այս բանն իմանալով բոլոր Հելլէնները կը բարկանան և պատերազմ կը հրատարակեն Պարիսի դէմ:

Իրենց նաւերը և զինուորները կը պատրաստեն, կը յարձակին Պարիսի հօրը քաղաքին վրայ: Տասը տարի կը տեւէ պատերազմը. Պարիսի Հայրը, եղբայրը և ուրիշ շատ քաջեր կը դիմադրեն:

Այդ քաջերուն մէջ Հայոց քաջ նահապետն ալ կը գտնուէր: Զարմայրն էր ան:

Զարմայր բարեկամ էր Պարիսի հօրը հետ և երբ լսեց թէ Հելլէնները յարձակած են անոր դէմ եւ ան իր օգնութեանը կը կարօտի, պատրաստուեցաւ երթալ օգնելու: Կարգի դրաւ իր զինուորները և գնաց:

Հայերու քաջ նահապետը հասաւ իր բարեկամին, սկսաւ իր զինուորներուն հետ կռուիլ անոր թշնամիները: Հելլէնները Զարմայրը եւ անոր քաջերը տեսան, սկսան փախչիլ:

Հելլէններուն մէջ հերոս իշխան մը կար. անոր անունն՝ Ափիլլէս: Անոր ոյժը սարսափելի էր: Կ'ըսէին թէ աստուածները անոր օգնականն

էին պատերազմի մէջ, թշնամիին նետերը չէին մատներ անոր մարմինէն ներս:

Ափիլլէս երբ լսեց Զարմայրի անունն ըսկաւ մտածել. ան միաքը գրեթէ չպատեցաւ զգալի. Հեղինակներու թագաւորը բարկացուցեր էր զայն, բայց երբ շատ ազաւեցին, գընաց կռուելու Զարմայրի դէմ:

Զարմայր կ'ապաննուի Ափիլլէսէն
Զարմայր երբ Ափիլլէսը տեսաւ, լարեց իր ազեղը, նետեց իր նետը, որ գնաց զարնուեցաւ հերոսի կուրծքին:

Բայց անոր կուրծքը ծածկած զրահը թող

չտուաւ. նետը զարնուեցաւ և գետին ինկաւ, առանց վնասելու:

Ափիլլէս կառքը դարձուց եւ նետով մը գետին տապալեց Զարմայրը: Անոր մահը մեծցաւ պատճառեց բոլոր Հայերուն եւ Պարսիսի հօրը, որ փառաւոր թաղում կատարեց անոր:

Զարմայրի մահէն յետոյ ուրիշ շատ իշխաններ ալ մեռան եւ Հեղինակները յաղթող ելան:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Հին Յոյներն ի՞նչ կը կոչուէին. — Ի՞նչ էր անոնց քաղաւորի կնոջ անունը. — Ո՞վ էր Պարսիս, ի՞նչ քաւ.
• — Զարմայրը ինչո՞ւ օգնեց Պարսիսի հօրը. — Զարմայր որմէ՞ սպաննուեցաւ:

ԺԳ. ԴԱՍ

ՊԱՐՈՅՐ

Ատրեւտանի արեւելեան կողմը երկիր մը կար, ուր կը բնակէին Մարերը կամ Մեդացիները: Մեդացի Նիւքարի երկիրն էր աս:

Այդ երկիրին թագաւորն էր Կիւսաւաւ: Նա իր զինուորները կանոնաւորեց: Իր խորամանկութեամբ և խելացութեամբ բարեկամ եղաւ

Իրեն մօտ գտնուող իշխաններուն հետ:

Բարեկամ եղաւ նաեւ Հայոց նահապետին հետ: Մեր քաջ նահապետն էր այդ ժամանակ Պարոյր իշխանը, որ շատ խելացի մէկն էր:

Պարոյր առաջին քաղաւոր Հայոց

Կիւքսար և Պարոյր, Բաբելոնի իշխանին հետ, յարձակեցան Նինուէի վրայ, պաշարեցին և գրաւեցին:

Պարոյր Կիւքսարի հետ մէկտեղ կռուած

Քլլալուն համար թագաւորական թագ ընդունեց Մարաստանի թագաւորէն և Հայոց առաջին քաղաւորը եղաւ:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Պարոյր որո՞ւ հետ բարեկամացաւ. — Կիւքսար ո՞ր ժողովուրդին քաղաւորն էր. — Կիւքսար եւ Պարոյր ի՞նչ րիկն Նինուէն. — Պարոյր ի՞նչ պարգեւ ընդունեց Կիւքսարէն:

ԺԳ. ԴԱՍ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՐՈՒԱՆԴԵԱՆ ԵՒ ԱԺԴԱՀԱԿ

Պարոյրէն յետոյ իններորդ թագաւորն էր Երուանդի որդի Տիգրան: Սա մեր թագաւորներուն ամէնէն զօրաւորը, ամէնէն իմաստունը և քաջն էր:

Մեր պապերն ու գուսանները այսպէս կը նկարագրէին Տիգրանը.

Անոր մաղերը շէկ էին և գանգուր, երեսը զուարթ, սպիտակ ու կարմիր, աչքերը ժպտուն, կազմը ուժեղ, թիկնեղ, ազդրերը լեցունկեկ, պարկեշտ էր ան ու չափաւոր՝ ամէն բանի մէջ, թէ կերուխումի և թէ զուարճութիւններու մէջ:

Նա ամէնուն վրայ հաւասար կը նայէր, արդար էր ու զթած:

Տիգրան Երուանդեան

Տիգրան լաւ բարեկամ էր նաեւ Պարսից կիւրոս թագաւորին հետ:

Մտաւ Աթաշակ թագաւորը կասկածով կը նայէր Տիգրանի և կիւրոսի բարեկամութեան վրայ: Նա ճիշտ կը մտածէր թէ չըլլայ որ Տիգրանն ու կիւրոսը միասին իր վրայ յարձակին:

Աթաշակ իմացեր էր որ Տիգրան իր զօրքը կարգաւորած է ձիաւոր կամ հեծեալ զինուորները զատ, հետեակները, աղեղնաւորները զատ, սուսերաւորները, վահանակիրները բազմացուցեր է:

Աթաշակ անոր այս ոյժէն կը սոսկար և ամէն ժամանակ կը խորհէր կիւրոսի և Տիգրանի բարեկամութիւնը քակել ու մեծ մտատանջութեան մէջ էր:

Գիբշեր մը սոսկալի երազ մը տեսաւ, տեղէն վեր թռաւ ու կէս զիշերին իր մօտ կանչեց խորհրդականները: Անոնք հաւաքուեցան տեսան որ թագաւորը տրտում տխուր կը մտածէ:

Հարցուցին պատճառը, պատասխան չտուաւ. բայց վերջապէս սկսաւ պատմել:

— Այսօր երազիս մէջ իբր թէ անծանօթ երկիր մը կը գտնուէի. ինծի ըսին թէ այդ երկիրը Հայաստանն է: Բա՛րձր լեռան մը քով կը գտնուէի:

Այդ լեռան գագաթին նստած էր գեղեցիկ կին մը, որ ծիւրանի հագած էր՝ քողն երեսին: Եւ երբ հիացած կը նայէի, տեսայ որ կինը ծնաւ երեք կտրիճներ: Անոնցմէ առաջինը առիւծի մը վրայ հեծաւ ու թռաւ գէպի արեւմուտք. երկրորդը ինձի մը վրայ նստաւ և դի-

մեց դէպի հիւսիս. իսկ երրորդը ահագին վիշապ մը սանձած՝ յարձակեցաւ իմ տէրութեան վրայ:

Յանկարծ ինքզինքս գտայ իմ պալատի տանիքին վրայ: Հոն կանգնուած էին մեր աստուածները, իսկ ես ձեզի հետ զոհ կը մատուցանէի և խունկ կը ծխէի:

Մէկ մ'ալ նայեցայ որ վիշապին վրայ նստողը, արծիւի նման թևեր առած, դէպի ինձ կը թռչի և կ'ուզէ աստուածներս կործանել: Աստուածներուն և անոր միջև նետուեցայ, հարուածն ես ընդունեցի, սկսանք կռուիլ: Արիւնք սկսաւ հոսիլ և տանիքը ներկուեցաւ:

Այս սոսկալի կացութեան մէջ արթնցայ և տեսայ որ սաստիկ քրտնած եմ: Ձեզ կանչել տուի որ ինձի խորհուրդ տաք:

Այսպէս պատմեց Աժդահակ և սպասեց որ խորհրդականներն իրենց կարծիքն ըսեն: Գալ գասին կը տեսնենք թէ ինչ խորհուրդ ըրին:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Ո՞վ էր Տիգրան, ի՞նչպէս մարդ էր. — Ի՞նչ բարեկամութիւններ ըրաւ. — Որո՞ւ բարեկամ էր. — Ո՞վ էր Աժդահակ. — Երազին մէջ ո՞ր երկիր կը գտնուէր Աժդահակ. — Կիներ քանի՞ տղա ունէր. — Առաջին տղան ինչի՞ վրայ նստած էր. — Երկրորդը. — Երրորդը. — Աժդահակ իր քանիքի մէջ ունէր ի՞նչ զինք. — Ո՞վ յարուցեց զայն: Գրող յայտնէ՛ք:

ԺԵ. ԴԱՍ

✕ ԱՅԴԱՀԱԿ ԵՒ ՏԻԳՐԱՆՈՒՆԻ

Աժդահակ և իր խորհրդականները մտածեցին և որոշեցին Տիգրանը խարդախութիւնով սպաննել կամ թունաւորել:

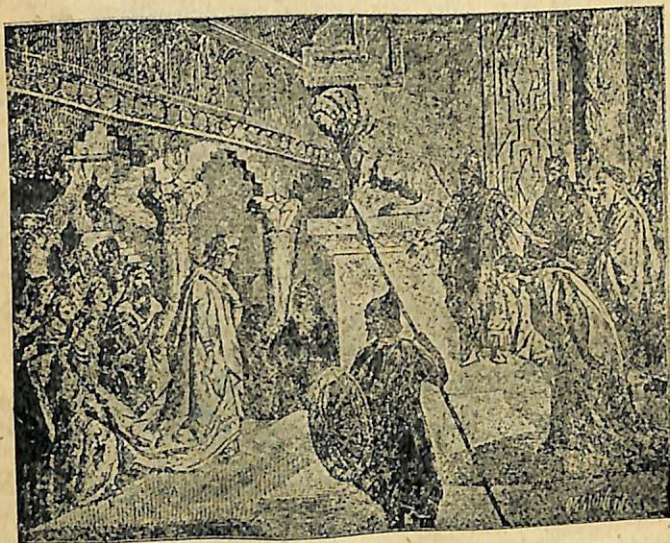
Աժդահակ նախակ մը գրեց Տիգրանին: Ան դրած էր. «Սիրելի երաջրութիւնդ գիտէ որ աստուածներն օգտակար բան մը ստրկեցուցած են մեզի, այն է՝ իմաստուն բարեկամներու թիւը շատցնել: Եթէ բարեկամանանք մեծ օգուտներ ձեռք պիտի բերենք, ուստի կը խնդրեմ որ ինձ կնութեան տաս Հայոց Օրիորդը, քոյրդ՝ Տիգրանուհին: Ան իմ հօտ պիտի ըլլայ թագուհիներու թագուհի: Ողջ եղիր, մեր թագակիր և սիրելի եղբայր:»

Տիգրան այս նամակն առնելով բան մը չի կասկածիր և իր քոյրը կը շրջէ Մարաստան: Աժդահակ սիրով ընդունեց Հայոց օրիորդը և կարգեց Տիկիններու Տիկին:

Օր մը Աժդահակ Տիգրանուհին իր քովն հրաւիրելով ըսաւ.

— Դուն չեմ գիտեր ո՞րչափ նախանձոտ է Տիգրանը պիտի չգործէր: Երբ որ անոր հետ լինեմք միասին, անոր հետ լինեմք միասին:

քու տիկնանց տիկնութեանդ վրայ և մեր դէմ
կը գրգռէ եղբայրդ, որպէս զի Մարերու թա-

Ածդահակ Տիգրանունին կ'ընդունի
զաւոր ըլլալ ան և ինքն ալ թագունի : Ի՞նչ
պիտի ըլլալ ասոր վերջը : Հնար մը գտիր այս
խայտառակութեան վերջ մը գնելու համար :

Տիգրանունի շուտով հասկցաւ Աթդահակի
միտքը : Միամիտ ձեւացաւ ան. սիրոյ խօսքե-
րով հաւատացուց Աթդահակը իբր թէ ինքն ալ
այդ լուրէն վշտացած է և միջոցներ կը մտա-
ծէ եղբօրը և Զարունիին ծուղակէն ազատելու

հաճար :

Բայց գաղտնի կերպով, մտերիմ մարդու
ձեռքով իմացուց իր եղբօրը՝ Աթդահակի չար
դիտաւորութիւնը :

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Ածդահակ եւ իր խորհրդականները ի՞նչ խոր-
հեցան. — Ածդահակ ի՞նչ նամակ գրեց Տիգրանի. — Ածդահակ
ի՞նչպէս ընդունեց Տիգրանունին. — Օր մը ի՞նչ խօսեցաւ Ածդա-
հակ. — Տիգրանունի հասկցա՞ւ անոր չար միտքը, ի՞նչ րաւ :

ԺԶ. ԳԱՍ

ՏԻԳՐԱՆԻ ԵՒ ԱԹԴԱՀԱԿԻ ԿՌԻԻԸ

Աթդահակ մարդ զրկեց Տիգրանին ու ըսաւ.

— Շուտով եկուր զիս տեսնելու մեր եր-
կիրներուն սահմանադաշտի մօտ, շատ կարե-
ւոր ըսելիքներ ունիմ :

Տիգրան իմացաւ Աթդահակի չար նպատա-
կը, անմիջապէս ընտիր գունդեր կազմեց, զին-
ուորներուն զէնք տուաւ և գնաց Մարաց աշ-
խարհին վրայ :

Տիգրան կը խորհէր իր քրոջ Տիգրանունիի
մասին. կը մտածէր թէ ի՞նչպէս ազատէ :

Հնարքով մը քոյրը ազատելէ ետք արձակ

համարձակ առաջ գնաց, կռուեցաւ Աթդահակի գլխուորդներուն հետ և յաղթելով անոնց շատն սպաննեց, շատերն ալ փախցուց:

Աթդահակ այդ պատերազմին մէջ մեռաւ Տիգրանի նետի հարուածէն: Այսպէս ինկաւ Մարաց տէրութիւնը: Աթդահակի առաջին կինը՝ Անոյշ և Աթդահակի ցեղէն բազմաթիւ աղջիկներ ու պատանիներ գերի ինկան Հայոց ձեռքը: Տիգրան իր սիրելի, զեղեցիկ և իմաստուն քոյրը բնակեցուց իր շինած Տիգրանակերտ քաղաքին մէջ: Իսկ Աթդահակի գերիները բնակեցուց Մասիսի մօտերը:

Աթդահակի ամբողջ երկիրը Տիգրան թողուց իր բարեկամ Կիւրոսին, որ Պարսից թագաւորն էր և միասին յաղթած էին Մարաց:

Տիգրան հարուստ երկիր մը դարձուց Հայաստանը. մեղր ու կարագով կերակրեց մեծն ու պզտիկը. անոր օրով հայ ժողովուրդը երջանիկ էր: Ապա մեր հայրերը միշտ երանի կուտային անոր օրով ապրողներուն և կ'ըսէին.

— Երանի թէ մենք ալ անոր ժամանակ ծնած ըլլայինք:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ . — Ամդահակ ի՞նչ գրեց Տիգրանի . — Տիգրան ի՞նչ րաւ . — Յադթե՞ց, իր քոյրն ո՞ր բնակեցուց . — Ո՞վ էր Կիւրոս, Մարասանք որո՞ւ տուեցաւ . — Հայոց վիճակն ի՞նչպէս էր:

ԺԷ. ԳԱՍ

ՎԱՀԷ ԵՒ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ

Զարմայրի նման ուրիշ իշխան մըն ալ ունեցած ենք: Անոր անունն էր Վահէ:

Վահէ Զարմայրի պէս Յոյներու մէկ քաջին հետ կռուած է: Հելլէներու մօտիկ ազդ մը կար, որ Մակեդոնացի կը կոչուէր: Անոնց

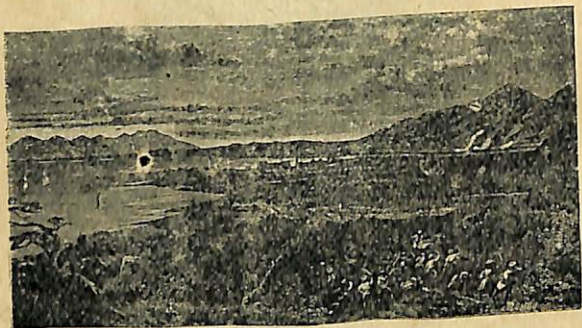

Մեծն Աղեքսանդր ձիւ վրայ կը կռուի թագաւորն էր Աղեքսանդր:

Աղեքսանդր շատ մեծ գործեր ըրած ըլլալուն համար կը կոչուի Մեծն: Ան իր հօրը երկիրն ընդարձակեց, Հեւլէններն իրեն հնազանդեցուց և ուղեց բոլոր աշխարհին տիրել:

Իր բանակը կարգի դրաւ և Տարտանէլէն անցաւ: Առջին ելած բոլոր երկիրները գրաւեց: Ուղեց Պարսիկներն ու Հայերն ալ իրեն հընազանդեցնել:

Խոշոր բանակով զնաց Պարսիկներուն վրայ որուն թագաւորը վախցաւ Աղեքսանդրի ոյժէն և Հայոց վահէ իշխանէն օգնութիւն ուղեց: Վահէ անոր օգնելու զնաց:

Իստսի դասը կիլիկիոյ կողմերը երկու մեծ բանակները հաւաքուեցան Իստսի դաս ըսուած տեղը: Մեր քաջերն ալ հոն գացին:

Պատերազմը սոսկալի եղաւ. Մեծն Աղեքսանդրի զօրքերը յարձակեցան Պարսիկներու վրայ և սկսան կոտորել:

Վահէի քաջերը միշտ կը դիմադրէին. Պարսիկները չդիմանալով վախան: Այն ատեն վահէ իր զինուորները առաւ և զնաց Հայաստան: Աղեքսանդր ուղեց հնազանդեցնել վահէն, ուստի քալեց անոր վրայ:

Վահէ իր երկիրը պաշտպանելու համար դէմ ելաւ և քաջաբար կռուեցաւ: Սակայն կռուի միջոցին Մեծն Աղեքսանդր նետը քաշեց և սպաննեց վահէն:

Անկէ ետքը մեր երկիրը Աղեքսանդրի իշխանութեան տակ ինկաւ, Պարսկաստանի հետ մէկտեղ: Աղեքսանդր Հայերուն վրայ Միհրան անունով մէկը կառավարիչ դրաւ:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Մեծն Աղեքսանդր որոնց քաղաւոր էր. — Ի՞նչ կ'ուզէր ըլլալ, ի՞նչ րաւ. — Մեծ կռիւն ո՞ր տեղի ունեցաւ. — Պարսիկներ ի՞նչ եղան. — Վահէ որո՞ւ օգնութեան գացեր էր, ի՞նչ րաւ. — Ի՞նչպէս եւ որով՞ սպաննուեցաւ. — Աղեքսանդր ո՞վ դրաւ Հայոց վրայ կռակալ:

ԺԸ. ԴԱՍ

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ԵՒ ՄԱՐ ԱԲԱՍ

Դուք լաւ գիտէք որ Հայերուն նշանաւոր
Թագաւորներէն մէկն եղած է Վաղարշակ: Ան
Պարթեւներու Թագաւոր Արշակին եղբայրն էր:

Հայերը շատ սիրեցին Վաղարշակը, որով-
հետեւ խաղաղութեամբ և խելացութեամբ կա-
ռավարեց երկիրը, արդար օրէնքներ դրաւ:

Ան ուզեց իմանալ թէ իրմէ առաջ որո՞նք
տիրած են Հայաստանի: Բայց Հայերուն մէջ
մէկը չգտնուեցաւ որ ճշմարիտ բան մը պատ-
մէր հին Հայաստանի մասին:

Այն ժամանակ Վաղարշակ իր մօտ կանչեց
ասորի գիտնական մը, որուն անունն էր Մար
Աբաս Կասիմայ, որ լաւ գիտէր յունարէն և
ուրիշ լեզուներ: Չայն իր եղբօրը մօտ զրկեց
ընծաներով և սա նամակը գրեց անոր.

«Երկրի և ծովերու Թագաւոր Արշակի բարե:

«Ես քեզմէ պատուէր ստացայ որ հոգ տա-
նիմ քաջութեան և իմաստութեան գործերու:
Բնաւ մտքէս հանած չեմ այդ խրատը: Այժմ
կարգի բերած այս Թագաւորութիւնը, միտքս

դրի իմանալ թէ որո՞նք տիրած են այս երկ-
րին ինձմէ առաջ, որ տեղէն են այս նախա-
րարութիւնները, որ կան այս տեղ:

«Ուստի կ'աղաչեմ քու տէրութեանդ, որ
հրամայես բանալ Թագաւորական դիւանդ այս
իմ զրկած մարդուն առջև, որ գտնէ եղբօրդ-

Մար Աբաս Վաղարշակի առջեւ
և որդիիդ փափաքածը ու բերէ ժամ առաջ:
«Ողջ եղիւր դուն, որ աստուածներուն մէջ
կը բնակիս»:

Արշակ երբ Մար Աբասէն ստացաւ այս նա-

մակը, ուրախութեամբ հրամայեց բանալ ա-
նոր առջև արքունի դիւանը, ուր պահուած էին
հին թագաւորներու գործերու մասին գրուած
գիրքերը, ու շատ գոհ էր որ իր եղբայրը այդ
պէս խելացի թագաւոր մըն է:

Մար Աբաս երբ կը քննէր գիրքերը, գտաւ
յունարէն գիրք մը, որ Մեծն Աղեքսանդրի հը-
րամանաւ գրուած էր: Այդ գրքին մէջ կային
նախկին նահապետներու, իշխաններու և թա-
գաւորներու պատմութիւնները:

Գիտնական ասորին այս մեծ գիրքէն ըն-
դորինակեց մի միայն Հայոց պատկանած մասը
և բերաւ Վաղարշակ թագաւորին:

Վաղարշակ այդ գիրքն իր բոլոր գանձե-
րուն առաջինը կը սեպէր և պատուիրեց մեծ
գլուխութեամբ պահել պալատին մէջ: Անկէ
մաս մըն ալ արձանի վրայ փորագրել տուաւ և
կանգնեց քաղաքին մէջ, որ ամէնքը տեսնան և
իմանան թէ ի՞նչ պատահած են Հայաստանի մէջ:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Վաղարշակ ի՞նչ կը փնտէր. — Ո՞ւր
դիկեց Մար Աբաս. — Ի՞նչ նամակ գրեց իր եղբոր. — Մար Աբաս
ո՞ւր գիրք գտաւ եւ ո՞ւր բերաւ. — Վաղարշակ ի՞նչ բնել տուաւ:

ԺԹ. ԴԱՍ

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ԵՒ ՄՈՐՓԻԻՆԻԿԵՍ

Վաղարշակ Հայոց պատմութիւնը գտնե-
լէն ետքը սկսաւ Հայաստանը շէնցնել:

Բայց յանկարծ թշնամի մը յարձակեցաւ
Հայաստան: Անոր անունն էր Մորփիւղիկէս:

Հայաստանի արեւմտեան կողմը գտնուած
Կապադովկիա երկրին իշխանն էր ան, որ իրեն
հետ միաբանեցուց շատ իշխաններ և ամէնքը
մէկէն արշաւեցին Վաղարշակի վրայ:

Վաղարշակ առաւ իր զինուորներն ու թըշ-
նամիներուն դէմն ելաւ:

Առաջին անգամ պատերազմի դիմեց Վա-
ղարշակ ուստի Մորփիւղիկէս ալ ստիպուեցաւ
կռուի ձեռնարկել: Մորփիւղիկէս սրտոտ, կտրիճ
մարդ մըն էր. բարձր հասակով, խոշոր ու վա-
յելչադէմ և չափազանց ուժեղ էր: Երկաթէ և
պղինձէ զրահներ հագած էր:

Յարձակեցաւ ան ու մէկ քանի քաջ ու նշա-
նաւոր զինուորներ սպաննեց Վաղարշակի բա-
նակէն: Կ'աշխատէր հասնիլ Հայոց թագաւորին,
որ լաւ զինուած մեծ խումբի մը մէջն էր:

Ան մօտեցաւ և յաջողեցաւ նիզակը քաշել

և որովհետեւ կորովի էր ան ու հեռուն կրնար նետել իր նիզակը, քիչ մնաց որ սպաննէր Հայոց թագաւորը:

Բայց բան մը չկրցաւ ընել, որովհետեւ մէկ քանի հայ քաջեր, առաջ անցնելով, յարձակեցան անոր վրայ եւ նիզակը մխեցին անոր

Հայերը կ'ապանցնեն Մուրփիւղիկէսը կուրծքը, գետին փռեցին զայն:

Ապա անոր բոլոր զինուորները փախցուցին: Շատերն սպաննեցին եւ անոնց արիւնը հեղեղի պէս հոսեցուցին:

Անկէ ետքը Հայոց երկիրը խաղաղեցաւ եւ չբռնեցաւ քիչ մը արիւնքի մա-

հը: Հայաստանի երջանիկ տարիներն էին:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Ո՞վ յարձակեցաւ Վաղարշակի վրայ. — Մուրփիւղիկէս ի՞նչպէս մարդ էր. — Կուռի ասեմ ի՞նչ քաւ. — Ի՞նչ կերպով ապանուեցաւ:

Ի. ԴԱՍ

× ԱՐՇԱԿ Ա.

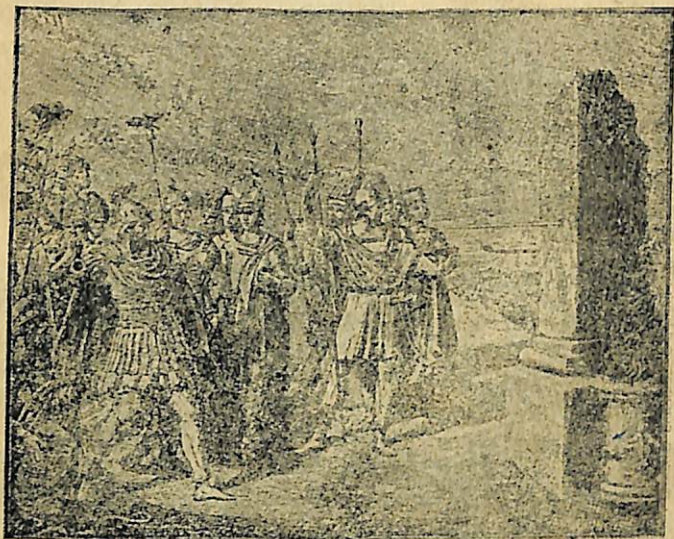
Վաղարշակ ունէր որդի մը, որուն անունն էր Արշակ:

Երբ Վաղարշակ մեռաւ, անոր տեղ թագաւոր եղաւ Արշակ Ա.: Ան թագաւոր ըլլալով հետեւեցաւ հօրը օրինակին: Անոր պէս քարեկարգութիւններ ըրաւ: Աշխատեցաւ ինքզինքը սիրցնել մեր ազգին:

Արշակ քաջ ու զօրաւոր մէկն էր: Սքանչելի նշան առնել զիտէր: Երբ որսի երթային, ինքն ամէնէն շատ որսը կը զարնէր: Երբեմն կառքով ալ որսորդութեան կ'երթար, երկու երեք ձիերէ լծուած կառքի մէջէն՝ վայրի ցուրէրով արշալոյսէն զոհարարէր: Գոյապարտ զէնքով ճաղէ

Արշակ պատերազմներ ըրաւ մէկ քանի
թշնամիներու հետ: Սե ծովին եզերքը բնակող
Ժողովուրդի մը հետ կռուեցաւ և յաղթեց:

Սե ծովին եզերքը քարէ սիւն մը կանգնել
տուաւ, իր յաղթութեան իբրեւ նշան:

Արշակ սիւնը կը ծակէ Գիգակով

Արշակ երկար նիզակ մ'ունէր, որուն ծայրը
շատ սուր էր: Այդ նիզակը շինուած էր պող-
պատէ: Շինուած ատենը երբ հնոցին մէջ կար-
մըած էր պողպատը, օձի և ուրիշ սողուններու

արիւնին մէջ մխրճած էին: Ատոր համար ոչ
կը ծռէր և ոչ կը կոտորէր:

Այդ նիզակը առաւ Արշակ, երեքուց
ձեռքին մէջ և ուժով նետեց իր կանգնել տը-
ուած քարէ սիւնին:

Նիզակը սիւնը ծակեց և մէջը կեցաւ:

Այս արձանը երկար ժամանակ կը պաշ-
տէին այդ տեղի բնակիչները, աստուածային
զործ մը սեպելով զայն:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Վաղարշակի որդիին անունը ի՞նչ էր. — Ար-
շակ ի՞նչպէս մէկն էր. — Ի՞նչ կ'ընէր. — Ո՞րոնց հետ պատերազ-
մեցաւ. — Սեւ ծովին եզերքը ի՞նչ կանգնեց. — Գիգակը ի՞նչ քաւ:

ԻԱ. ԴԱՍ

ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԵՒ ՍԱՆԱՏՐՈՒԿ

Վաղարշակէն ետքը շատ թագաւորներ ե-
ղան Հայաստանի մէջ. ամէնքն ալ Վաղարշա-
կի սերունդէն էին. կը կոչուէին Արշակունիք:

Մեր երկրին մէջ կար նաև նշանաւոր գեր-
շատան մը, որ կը կոչուէր Բագրատունի: Այս

Ազգ. Պատմ. Տար. Բ.

գերդաստանի նախարարները միշտ հաւատա-
րիմ կերպով կը ծառայէին Արշակունի թագա-
ւորներուն:

Բագրատունիները կը մեծցնէին և կը կըր-
թէին թագաւորական տղաները և յետոյ անոնց
մեծը թագաւոր կը պսակէին՝ անոնց հօրը մա-
հէն ետքը:

Շատ համբաւաւոր մարդեր ելան Բագրա-
տունիներու մէջէն. անոնք փառաւորութեան ոչ
միայն հայրենի աշխարհին մէջ, այլ և մեր
երկրէն դուրս:

Անոնց մէջ ամէնէն նշանաւորը եղաւ Սըմ-
բատ Բագրատունի: Ան քաջ էր և անյաղթելի:
Իր ատեն մէկը չէր կրնար հաւասարիլ անոր:

Իր հասակը բարձր էր, կորովի էր և զօրա-
ւոր: Մինչեւ խոր ծերութիւն մնաց արագ, աշ-
խոյժ. նոյնիսկ ալեւոր տարիքին մէջ պահեց
իր երիտասարդական գեղեցկութիւնը:

Սմբատ Բագրատունի մինչեւ իր ծերու-
թիւնը մնաց հեռատես և արթուն. իր առաքի-
նութիւններով ամէնուն սիրտը իրեն կը կապէր:

Ան իր բոլոր կեանքին մէջ ջանաց Սամա-
սրուկի որդի մանուկ Արսաւէսը զահ բարձրա-
ցնել: Սանատրուկ Վաղարշակի սերունդէն էր:

Երբ Սանատրուկ ծնաւ, Սմբատ Բագրատունի
հօրաքոյրը՝ Սանոս իր կաթովն սկսաւ մեծցնել
մանուկը:

Կը պատմեն թէ ձմեռ օր մը երբ մանու-
կին մայրը և ծծմայրը կ'անցնէին լեռներու
մէջէն, սաստիկ բուք մը ելաւ. մըրիկն ամէն
բան տակն ու վրայ ըրաւ, ճամբաները զոցեց
և այլեւս մէկը միւսը չէր կրնար գտնել:

Սանոտը մանուկը զրկած՝ երեք օր մնաց
ձիւնի տակ: Իր կաթով կը կերակրէր եւ իր
մարմնի ջերմութեամբ կը տաքցնէր զայն:

Այդ դէպքէն յետոյ մանուկը կոչուեցաւ
Սամասրուկ, որ կը նշանակէ Սանոսի սմբ:

Այս Սանատրուկը յետոյ Հայոց թագա-
ւոր եղաւ:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Վաղարշակի սերունդէն եղող բագրատունի-
նէր ի՞նչ կոչուեցան. — Բագրատունիներ ի՞նչ էին. — Ո՞վ էր ա-
նոնց ամէնէն հեռաւոր իշխանը. — Ինչպիսի՞ մէկն էր Սմբատ.
— Ո՞վ էր Սամասրուկ. — Անոր դպեալն ո՞վ էր. — Ի՞նչ պա-
սնեցաւ. — Ինչո՞ւ Սամասրուկ կոչուեցաւ:

ԻՖ. ԴԱՍ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ

Սանատրուկ իր վերջին տարիներուն մեծ վստահութիւն ցոյց տուաւ մարդու մը, որ մօրը կողմէն Արշակունի էր։ Անունն էր Երուանդ։

Երուանդ սրտոտ, քաջ և յաղթանդամ երիտասարդ մըն էր և սիրելի եղաւ Սանատրուկին։ Ան իր խոնարհութեամբ և առատաձեռնութեամբ ամէնքն իր կողմը կը քաշէր։ Երբ Սանատրուկ մեռաւ, որսի ժամանակ նետէ մը վիրաւորուելով, Երուանդ օգտուեցաւ շփոթութենէն և թագաւոր եղաւ։

Թագաւոր ըլլալէն յետոյ Երուանդ կասկածեցաւ որ Սանատրուկի որդիները ուզեն իրենց հօրը իշխանութիւնը ձեռք անցնել, ուստի բոլորն ալ սուրէ անցնել տուաւ։ Տղայ մը միայն ազատեցաւ այդ կոտորածէն. անոր անունն էր Արսաւէս։

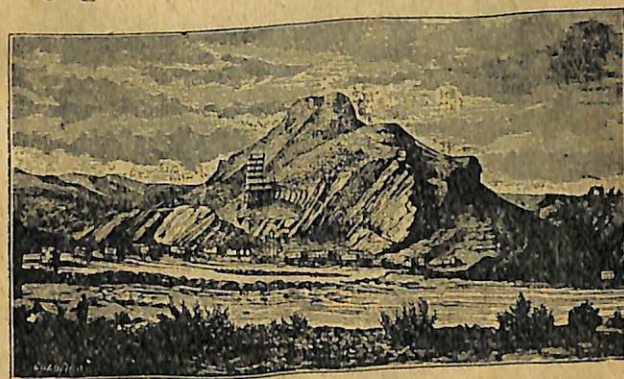
Ծածկալը զայն փախցուց գէպի արեւելք և լուր ղրկեց Սմբատին, որ անմիջապէս Արտաշէսին ետեւէն վազեց։ Երուանդ իմացաւ այդ բոլորը, մարդ ղրկեց որ բռնեն։ Սմբատ փա-

խաւ Պարսկաստան։

Սմբատի քաջութեան համբաւը վաղուց հասած էր Պարսից արքային, որ մեծ պատիւներ տուաւ անոր։ Իսկ Արտաշէսը, որ Արշակունի էր և իր հեռաւոր ազգականը, կրթեց իր որդիներուն հետ։

Երուանդ սպասեց յարմար առիթին Արտաշէսն սպաննելու համար։

Երուանդ կը վախնար հայ նախարարներէն, կը վախնար նաեւ ժողովուրդէն։ Ուստի մըտածեց շինել իրեն համար քաղաք մը։

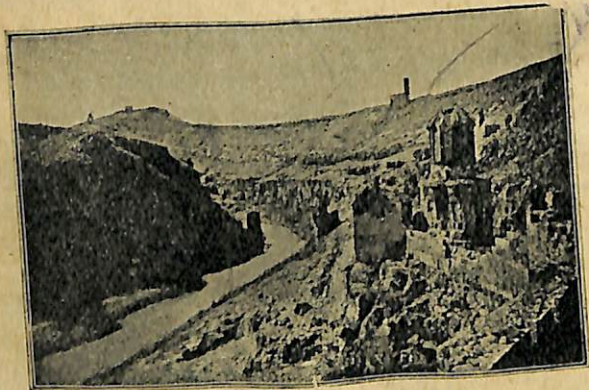
Երուանդաւոս

Ընտրեց Արմաւիրէն քիչ մը հեռու գէպի արեւմուտք բլուր մը, Երասխի ափը։ պատեց այդ բլուրը ամուր պարիսպներով և հոն տե-

ղափոխեց իր պալատն ու գանձերը:

Քաղաքին ներսը փորել տուաւ խոր ջրամբարներ. իսկ միջնաբերդը ամրացուց բարձր պարիսպներով: Այս ամուր քաղաքը իր անունով կոչեց Երուանդաւոս:

Երուանդաւառէն քիչ մը հեռու, դէպի հիւսիս, փոքր քաղաք մը շինեց Ախուրեան գետի վրայ և հոն փոխադրեց բոլոր բազինները,

Ախուրեան գետը

այդ պատճառով քաղաքը կոչուեցաւ Բաղաւան: Այստեղ շինեց մեհեաններ:

Գետի հիւսիսային եզերքը մեծ անտառ մը անկել տուաւ ու պատով շրջապատեց: Մէջը լեցուց փայրի ալձեամներով, եղնիկներով,

եղջերուներով, վարաղներով, որոնք այդ տեղ կը բազմանային:

Այս անտառը կոչուեցաւ Ծննդոց անտառ: Այստեղ Երուանդ իր սիրտը կ'ուրախացներ որսերով:

Բայց բոլոր շինութիւններուն մէջ ամէնէն գեղեցիկը և չքնաղը Երուանդակեռն էր: Այս քաղաքը շինեց ան Երասխի հիւսիսային կողմը, լայն հովիտի մը մէջ:

Այդ քաղաքը մինչև հիմակ կը մնայ իր աւերակներով: Բարձր շէնքեր, աշտարակներ, ծաղկունոցներ, ալիքներ շինած էր հոն:

Երուանդ իր այս շինութիւններով չկրցաւ նախարարներուն և ժողովուրդին սէրը վաստակիլ: Նա միշտ ախուր էր ու կը վախնար որ Արտաշէսը կու գայ ու զինքը սպաննելով գահին կը տիրանայ:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ, — Ո՞վ էր Երուանդ. — Սահաւրով ի՞նչ պէտ մեռաւ. — Երուանդ ի՞նչ քաւ. — Արտաշէսն ո՞վ փախցուց. — Սմբատն ո՞ր գնաց. — Երուանդ ի՞նչ բաղաւներ շինեց. — Ո՞ր անտառը տնկել տուաւ. — Ժողովուրդէն սիրուեցաւ:

ԻԳ. ԴԱՍ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԵՒ ԱՐՏԱՇԷՍ

Երուանդ միշտ երկիւղի մէջ էր: Անհաւատութենէն քուն չունէր. նոյնիսկ եթէ քնանար սարսափելի երազներ կը տեսնէր:

Ան դեսպաններ շրկեց Պարսից թագաւորին և ըսաւ.

— Ո՛վ իմ ազգականը, ինչո՞ւ քու տանդ մէջ կը մեծցնես Արտաշէսը, որ մեր սերունդէն չէ. ինչո՞ւ ականջ կը դնես աւաղակ Սմբատի խօսքերուն: Ինչո՞ւ կը հաւատաս իբր թէ այդ տղան Սանատրուկի որդի է. ան Սանատրուկի որդի չէ. Սմբատը կը խաբէ, հովիւներու աղայ մը զտած է և Արշակունի կը ցուցնէ:

Ան մարդ շրկեց Սմբատին ալ և ըսաւ.

— Ինչո՞ւ այդքան կ'աշխատիս: Ծծմայրը քեզ խաբած է. ինչո՞ւ իմ դէմ հովիւի աղայ մը կը մեծցնես:

Բայց Պարսից թագաւորը չպատասխանեց, իսկ Սմբատ այնպիսի կծու խօսքեր ըրաւ, որ Երուանդ սաստիկ բարկացաւ և մարդ շրկեց Սմբատի երկիրը և անոր երկու աղջիկները՝ Սըմբատանոյշն ու Սմբատուհին գերի տարաւ:

Արտաշէս երկար մնաց Պարսկաստանի մէջ: Ան քաջ էր, լաւ ձի հեծնել գիտէր ու կը կռուէր:

Պարսիկ իշխանները խնդրեցին իրենց թագաւորէն որ Սմբատի և Արտաշէսի քաջութիւնները վարձատրէ:

Թագաւորը հրամայեց.

— Իմացէք, ի՞նչ կը փափաքի այդ քաջը:

Անոնք պատասխանեցին.

— Ան կը փափաքի որ Արտաշէսը թագաւորեցնես իր հայրենի գահին վրայ:

Թագաւորն ընդունեց և տուաւ իր զօրքին մէկ մասը, որ տանի Արտաշէսը նստեցնէ իր հօրը գահին վրայ:

Երուանդ երբ իմացաւ որ Սմբատ կուգայ պարսիկ զօրքերով, փութով զինուորներ հաւաքեց հայերէն, վրացիներէն ու զրացի ազգերէն:

Բանակներն իրարու հանդիպեցան: Երուանդի զինուորներու մէկ մասը Հայոց բուն թագաւորը տեսնելով միւս կողմն անցաւ: Երուանդի բանակին մէջ շփոթութիւն ինկաւ:

Պատերազմն սկսաւ Ախուրեան գետին եզերքը:

Կռուին մէջ Արտաշէսի ծծմօրը որդին Գիւսակ մեծ քաջութիւններ ցուցուց, բայց թշնամիի սուրէն անոր դէմքին կէսը կտրուեցաւ ու

ինկաւ մեռաւ: Գիտակն եթէ չըլլար՝ Արտաշէ-
ոք պիտի մեռնէր:

Երուանդ տեսաւ որ իր զօրքերն սկսան փախ-
չիլ, ինքն ալ ձի հեծած գնաց իր մայրաքաղա-
քը, բայց հալածեցին զայն և սպաննեցին:

Արտաշէս հրամայեց որ փառաւոր թաղում

Սմբատ քաղաւոր կը պսակէ Արտաշէսը
կառարեն:

Սմբատ մտաւ թագաւորի գանձարանը,
գտաւ Սանատրուկի թագը, մեծ հանդէսով թա-
գաւոր պսակեց զայն:

Այդ օրն ամէնէն երջանիկ օրն էր Բագրա-
տունիի համար:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ . — Երուանդ ի՞նչ լուր դրկեց Պարսից քաղա-
ւորին . — Սմբատին ի՞նչ լուր դրկեց . — Սմբատ ի՞նչ պէս պատա-
խանեց . — Անոնց փառքեան համար Պարսից քաղաւորն ի՞նչ ք-
րաւ . — Երուանդի զինուորներն ի՞նչ քրին երբ Սմբատն ու Արտա-
շէսը տեսան . — Ո՞վ էր Գիտակ, ի՞նչ քրաւ . — Ի՞նչ վեց ունեցաւ
Երուանդ . — Սմբատ ինչո՞վ պսակեց Արտաշէսը:

Ի Գ . Գ Ա Ս

ԱՐՏԱՇԷՍ ՇԻՆԱՐԱՐ

Արտաշէս երբ բարձրացաւ իր հօրը գահը,
ջանաց իր երախտագիտութիւնը յայտնել իրեն
բարիք ընողներուն:

Ան մեծամեծ պարգևներ տուաւ պարսիկ
զինուորներուն, որոնք իրեն համար կռուած
էին . մեծ պատիւներով իրենց տեղը զրկեց:

Զմուռացաւ իր անձնուէր դայեակ մեծ Բագ-
րատունին . բոլոր նախարարներէն բարձր կար-
գեց զայն, տուաւ անոր ոսկի դրամ և պատա-

ռաքաղ: Իր զօրքերուն հրամատար նշանակեց:

Շատ ցաւեցաւ իր ստնտուի որդի Գիտակի
մահուան համար: Անոր որդին բարձր պատիւի

արժանացուց. ընդարձակ հողեր տուաւ անոր և անոնց ընտանիքը կոչեց Դիմաֆսեան նախարարութիւն, այսինքն՝ «Դէմֆ-կէսեան»:

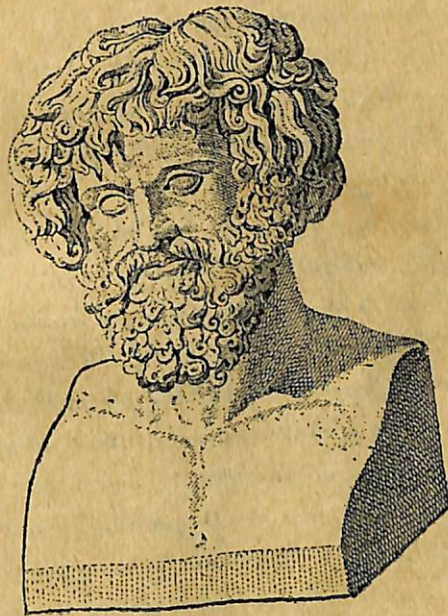
Աւսաւէս Մեծն

Արտաշէս ուրիշ բազմաթիւ գործեր ալ ըրաւ: Շինեց նաև գիւղեր, քաղաքներ ու մեծամեծ շէնքեր:

Բոլոր Հայերը զայն սիրեցին ու յարգեցին: Անոր անունը տարածուեցաւ: Ամէն մարդ գիտէր թէ ան քաջ է ու զօրաւոր:

Անոր օրով համբաւաւոր թագաւոր մը կար

Աճաւիբալ անունով: Ան քաջ, յանդուգն իշխան մըն էր: Մեծ ճակատամարտեր մղած էր, ամէնուն յաղթած էր: Աշխարհի մէկ կարեւոր մասը գրաւած էր, բայց օր մըն ալ յաղթուեցաւ, սը զրաւած էր, բայց օր մըն ալ յաղթուեցաւ:

Աճաւիբալ

և գիտնալով որ Հայոց արքան քաջ ու բարի է, անոր եկաւ և անոր հիւր եղաւ: Ան սիրով ընդունեց: Թագաւորն ու Աննիբալ որսի կ'երթային և խնջոյքներ կը սարքէին:

Օր մը որսի գացած ժամանակ Երասխ գետին մօտերը անտառ մը տեսան, գետին ճիշտ եզերքը: Եթէ այդ տեղ քաղաք մը շինուէր և բերդեր կանգնուէր, մարդ չէր կրնար այն քաղաքը գրաւել:

Աննիբալ ըսաւ Արտաշէսի.

— Ահա գեղեցիկ տեղ մը. եթէ հոս քաղաք մը շինես, շատ ամուր պիտի ըլլայ, ոչ մէկ թագաւոր պիտի կրնայ դիւրութեամբ գրաւել զայն:

Արտաշէս ինքն ալ հաւնեցաւ այդ տեղին և գեղեցիկ քաղաք մը շինեց:

Իրեն անունով այդ քաղաքը կոչուեցաւ Արսաւս: Քաղաքին մէջ մեհեան մը շինեց եւ բոլոր կուռքերը հոն փոխադրեց: Այնտեղ փոխադրեց նաեւ Երուանդաշատի և Արմաւիրի գեղեցիկ զարդարանքները:

Արտաշատը եղաւ Հայաստանի ամէնէն գեղեցիկ և ամէնէն հարուստ քաղաքը:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ.— Արսաւս քաղաքը ըլլալէն ետք ի՞նչ քաւ.— Պարսից զօրքերուն ի՞նչ տուաւ.— Սմբատ ի՞նչ պէտք տուեց.— Գիսպի որդիին ի՞նչ պատի տուաւ.— Ի՞նչ շինութիւններ քաւ.— Ո՞վ էր Աննիբալ.— Ո՞վ շինեց Արսաւսը եւ ո՞ր:

ԻԵ. ԴԱՍ

ԽՈՍՐՈՎ ԵՒ ԱՆԱԿ

Արտաշէսէն յետոյ Հայերն ուրիշ համբաւաւոր թագաւոր մ'ալ ունեցան: Անոր անունն էր Խոսրով: Ան յոյժ քաջ և խելացի էր:

Պարսիկներուն հետ բարեկամ էր խոսրով, ինչուոր անոնց թագաւորը խոսրովի ազգական էր:

Օր մը պարսիկ իշխան մը, Արսաւսի անուն, բազմաթիւ զինուորներ իր կողմը գրաւելով ուզեց ինքն ըլլալ թագաւոր:

Յարձակեցաւ թագաւորի զինուորներուն վրայ, մէկ երկու անգամ յաղթեց: Ամէնէն յետոյ թագաւորն ալ սպաննեց:

Խոսրով երբ իմացաւ իր ազգականին մահը, ցաւեցաւ և բարկացաւ: Ժողովեց իր զինուորները և գնաց Արտաշիւրի դէմ:

Ան իր բանակն առաւ և խոսրովի դէմ ելաւ: Բայց Հայերն այնպէս նետուեցան անոր զինուորներուն վրայ, որ ամէնն ալ փախան:

Իրենց պետն ալ սկսաւ փախչիլ: Բայց նորէն պատրաստուեցաւ և խոսրովի դէմ ելաւ:

Խոսարով այնպիսի ջարդ մը տուաւ, որ այս անգամ Արտաշիր հազիւ կըրցաւ ինքզինքն ազատել փախչելով:

Տեսնելով որ Հայերուն դէմ պիտի չկընայ ելնել և պիտի յաղթուի անոնցմէ, խորհեցաւ խարդախութեան դիմել:

Իր մեծամեծ նախարարները կանչեց և ըսաւ.

— Ձեզմէ ո՞վ կընայ ինծի օգնել: Ձեզմէ ո՞վ որ կարենայ բարեկամութիւն կեղծելով Հայոց թագաւորը սպաննել, մեծամեծ պարգևներ պիտի տամ, թագաւորական պատիւ և զգեստներ պիտի տամ անոր. ինձմէ ետքը երկրորդ պիտի ըլլայ:

Արտաշիրի խորհրդականներուն մէջ կար Անակ անուն մէկը, որ Խոսարովի ազգական էր: Ան ըսաւ.

— Տէր արքայ, ես կը խոստանամ երթալ Խոսարովն սպաննել: Իբրեւ թէ քեզմէ վախնալուս պիտի փախչիմ և Հայաստան մտնեմ:

Թագաւորն ընդունեց: Այն ատեն Անակ իր տունն ու տեղը ժողովեց, իր ծառաներն առաւ, դէպի Հայաստան եկաւ:

Իր առջեւն մարդ զրկեց Խոսարովի և ըսաւ.

— Ո՞վ իմ ազգականը, ես չուզելով Արտաշիրի հնազանդիւ, փախայ անոր քովէն և եկայ քեզի:

Խոսարով երբոր լսեց Անակի Հայաստան գալը, անմիջապէս օգնական զինուորներ զրկեց անոր առջև, որ իրեն մօտ բերեն

Անակ եկաւ: Խոսարով անոր մեծ պատիւներ ըրաւ. իբրեւ ազգական իրեն հետ սեղան նստեցուց, խնջոյքներ սարքեց: Միասին որսի կ'երցուէին, խնջոյքներ սարքեց: Թագաւորի անտառներուն մէջ, ուր շատ երէներ կ'այրին:

Անգամ մը Խոսարով և Անակ ձի հեծած լեռը որսի դացին: Իրենց հետ առած էին բազմաթիւ շուններ: Անոնց հետ կ'երթային նաև ուրիշ իշխաններ և զինուորներ:

Երբ անտառը մտան, սիրուն եղնիկ մը տեսան դիմացի բլուրին վրայ: Ձիերը քշեցին դէպի այն կողմը:

Անակ տեսաւ որ անտառին մէջ իրենք երկուքը մինակ են, քաշեց իր աղեղը և նետով մը ձիէն վար գլորեց թագաւորը. ինքն ալ իր ձին քշեց և սկսաւ փախչիլ:

Վերջը մնացած իշխանները և զինուորները հասան եկան թագաւորի գտնուած տեղը, տեսան որ թագաւորը գետին փռուեր է:

Մօտեցան . թագաւորը մեռնելու վրայ էր :
Ան իր իշխաններուն ցած ձայնով ըսաւ .

— Անակ վերաւորեց զիս . բռնեցէք զայն և
մեռցուցէք ու իր ընտանիքը սրէ անցուցէք :

Խոսքով քիչ յետոյ հոգին տուաւ :

Իշխանները քչեցին իրենց ձիերը, Արտա-
շատ քաղաքին կամուրջին մօտ հասան Անակի
ետեւէն և անմիջապէս սպաննելով երասխ զե-

Կեսարիա քաղաք

տը նեաեցին : Անոր ընտանիքն ալ սուրէ ան-
ցուցին , բոլորը մեռցուցին :

Այդ կոտորածէն ազատեցաւ միայն Անա-
կի մէկ փոքրիկ տղան , որուն անունն էր Գրի-
գոր : Գրիգորը սանտու մը ունէր : Այդ սաըն-

տուն , որովհետեւ շատ կը սիրէր մանուկը ,
փախցուց զայն և տարաւ Կեսարիա :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ , — Ո՞վ էր խոսքով . — Ո՞վ էր Արտաշիւր եւ
ի՞նչ քաւ . — Անակ ի՞նչ խոստացաւ . — խոսքով ի՞նչպէս ընդու-
նեց Անակը . — Ի՞նչպէս սպաննուեցաւ խոսքով , բայց մեռնելէ ա-
ռաջ ի՞նչ հրամայեց . — Անակի ընտանիքն ո՞վ ազատեցաւ :

ԻԶ. ԴԱՍ

ՄԵԾՆ ՏՐԴԱՏԻ ՔԱԶՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Արտաշիւր երբ Լսեց խոսքովի սպաննուիլը
շատ ուրախացաւ :

Անմիջապէս զօրք ժողովեց և Հայաստանի
վրայ եկաւ : Հայ նախարարներն իրենք ալ
պատրաստուեցան և դիմադրեցին Արտաշիւրի
զինուորներուն :

Բայց յաղթուեցան , որովհետեւ խոսքովի
նման թագաւոր մը չունէին իրենց զուխը :
Արտաշիւր տիրեց Հայաստանի և հրամայեց սրէ
անցնել Հայոց թագաւորին ընտանիքը :

Այս դժբախտութենէն ազատեցան երկու
հոգի , ատունցմէ մեկն էր խոսքովի որդին Տրդատ :

Տիրասէր նախարար մը առաւ զայն ու հռոմէական երկիր փախցուց:

Իսկ աղատուածներէն միւսն էր Տրդատի քոյրը՝ Խոսրովիդուխս: Օտա Ամատունի նախարարը փախցուց զայն և թագաւորին զանձերուն

Խոսրովիդուխս

հետ տարաւ պահեց ամուր բերդի մը մէջ:

Արտաշիւր տիրեց Հայաստանին և սկսաւ սոսկալի նեղել Հայերը անոնցմէ ծանր տուրքեր առաւ:

Հայերը կը փափաքէին որ իրենց սիրելի թագաւորի որդին շուտ մեծնայ և զայն զիրենք ազատէ Արտաշիւրի ձեռքէն:

Տրդատ Հռոմի մէջ մեծցաւ ու կրթուեցաւ: Անոր քաջութիւնը մեծ էր, անոր նմանը չկար: Շատ գեղեցիկ էր և բարձրահասակ: Բազմաթիւ քաջութիւններ գործեց և բոլորը զարմացուց:

Անգամ մը Հռոմի կայսրին դէմ պատերազմի ելած էր բարբարոս ազգի մը թագաւորը: Գոթաց պետն էր ան: Տրդատ ալ կայսրին զինուորներուն մէջն էր:

Գոթաց թագաւորը լուր զրկեց կայսրին և ըսաւ.

— Եթէ կ'ուզես առանց արիւն թափելու գործը լմնցնել, ելիր՝ իրարու հետ մենամարտինք: Մեզմէ ով որ յաղթէ, ան թող ըլլայ մեր երկիրներուն թագաւոր:

Կայսրը շատ վախցաւ Գոթաց թագաւորէն, որովհետեւ աւելի զօրաւոր էր:

Բայց իշխանները պատմեցին թէ իրենց բանակին մէջ գտնուած հայր՝ Տրդատ մեծ քաջութիւններ ըրած է և իր տեղը կրնայ կռուիլ:

Կայսրը ուրախացաւ և իր թագաւորական զգեստները անոր հագցուց:

Տրդատ լաւ զինուած դէմ ելաւ Գոթացիին, որ հայհոյեւէն յարձակեցաւ, սուրը քաշեց:

Բայց Տրդատ այնպէս ուժեղ նետուեցաւ անոր վրայ, ա'յնպէս արագ բռնեց անոր ձեռքը

ըէն, որ Գոթաց թագաւորը սասանեցաւ մնացեալ Տրդատ բռնեց զայն ու կայսրին տարաւ:

Կայսրը հիացաւ Տրդատի քաջութեանը և իմանալով որ Հայոց թագաւորի որդին է, թագդրաւ անոր գլուխը և զինուորներ տուաւ որ երթալ Հայաստանին տիրանայ:

Օսա կը յանձնէ Խոսրով իդուխսն ու գանձերը երբ Տրդատի Հայաստան զալու լուրը մեր նախարարներն իմացան, ամէնքն ալ զացին դիմաւորելու իրենց թագաւորը:

Օտա Ամատունի տարաւ Տրդատի քոյրը և պահած զանձերը, բոլորը յանձնեց Տրդատի:

Տրդատ Հատ ուրախացաւ և մեծ պատիւներ տուաւ Օտա Ամատունիի և ուրիշ հայ նախարարներու:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ . — Խոսրովի մահէն ետք ի՞նչ քաւ Արտաշէր . — Տրդատ որո՞ւ ձեռքով ազատեցաւ . — Տրդատ ի՞նչպիսի մէկն էր և Գոթաց թագաւոր ի՞նչ քաւ . — Կայսր ի՞նչով պատուեց . — Օսա եւ միւս նախարարներն ի՞նչ քաւ:

ԻԷ. ԴԱՍ

ՏՐԴԱՏ ԵՒ ԳԵԴՈՒԵՂՈՆ

Տրդատ իր քաջութիւնով Հոտ տէր եղաւ Հայաստանի: Տրդատ ուղեց իր հօրը մահուան վրէժը լուծել Պարսիկներէն, ուստի մեծ զօրութիւնով յարձակեցաւ անոնց վրայ, արտաքսեց զանոնք Հայաստանէն:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի միջոցաւ քրիստոնեայ եղաւ և սկսաւ մեհեանները կործանել ու եկեղեցիներ շինել:

Անգամ մը երբ Տրդատ ճամբորդելու կը պատրաստուէր, Պարսիկներն ու բարբարոս Հարթիկները յարձակեցան Հայաստանի վրայ:

Այդ բարբարոսներուն պետն էր Գեղոսնուն:

Տրդատ կարգի դրաւ իր զինուորները և քաջութեամբ թշնամիներուն դէմն ելաւ: Նա իր զինուորները 4 մասի բաժնեց. երեք մասը անտառներու մէջ տեղաւորեց, իսկ միւս մասը թշնամիին առջև հանեց:

Տրդատի քաջերն սկսան Գեղոսնունի զօրքը ջարդել: Անոնք սկսան փախչիլ դէպի անտառները: Այն ատեն պահուած հայ զինուորները յարձակեցան, մեծ մասը կոտորեցին, մէկ մասը դերի բռնեցին, մաս մըն ալ փախցուցին:

Գեղոսնուն նոր զօրք ժողովեց լուր զրկեց Տրդատի և հպարտութեամբ բաւ,

— Եթէ չես ուզեր որ երկիրդ աւերեմ, ձեռքդ ինկած գերիները շուտ ետ դարձուր և դրամ ալ աւելցուր ու միասին զրկէ:

Տրդատ փոխանակ պատասխանելու, առաւ զինուորները և զնաց լաւ դաս մը տալու:

Կռուի ատեն երբ Տրդատ թշնամի զօրապետ մը կը հալածէր, Գեղոսնուն զաղտնի հասաւ անոր ետեւէն, իր ձիին երկար չուանը նետեց և Տրդատի ձախուսին ու բազուկին անցուց:

Կայծակի արագութեամբ դարձաւ Տրդատ, բռնեց չուանը և կեցուց իր թշնամիին:

Գեղոսնուն վախնալով փորձեց փախչիլ,

Տրդատ սուրը բարձրացնելով ա'յնպէս մ'իջեցուց որ Գեղոսնուն երկու կտոր եղաւ:

Տրդատ Գեղոսնունը երկուքի կը կտրէ
Անկէ յետոյ հայ կտրիճները հայաստանը
աղատեցին թշնամիներէն:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Տրդատ ի՞նչպէս լուծեց հօր վրէժը. — Պարսիկներն ու Գեղոսնուն ի՞նչ րիկն. — Տրդատ ի՞նչպէս բաժնեց իր զինուորները. — Գեղոսնուն ի՞նչ վախճան ունեցաւ:

ԻՐ. ԴԱՍ

ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍ

Մեծն Ներսէս թագաւոր մը չէր, բայց շատ մը թագաւորներու բարեկամը և օգնականն էր։ Անոր պատմութիւնը աղւոր բաներ կը պարունակէ։

Ներսէս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչին թոռն էր։ Նա փոքրիկ մանուկ եղած ատենը խելօք և հնազանդ էր իր ծնողքին։ Պղտիկութեանը կը գտնուէր Կեսարիա քաղաքը։ Հոն դպրոց գնաց և ուսաւ օգտակար բաներ։ Յետոյ ամուսնացաւ Սանդուխտանուն օրիորդի մը հետ։

Ներսէս ունէր բարձր հասակ, զեղեցիկ դէմք։ Ամէն մարդ զայն կը յարգէր, որովհետեւ լուրջ էր, պարաս չէր խնդար, աղեղ կատակներ չէր ընէր։

Հայոց կաթողիկոսը մեռած էր, ուստի բոլոր մեծ իշխանները, եպիսկոպոսները, վարդապետները հաւաքուեցան նոր կաթողիկոս ընտրելու համար։ Ամէնքն ալ յարմար գտան Ներսէսը, որ Հայոց թագաւորին զինակիրն էր։

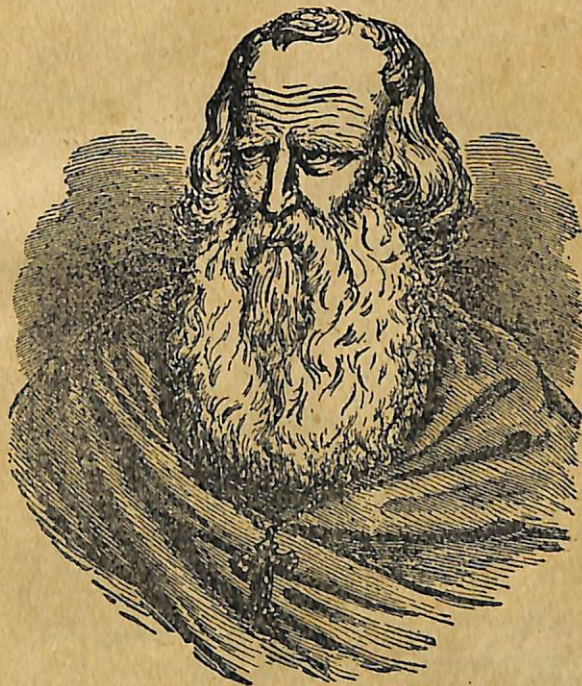
Ներսէս չընդունեց կաթողիկոսութիւնը և բաւ։

— Ես արժանի չեմ այդ սուրբ պաշտօնին,

ուրիշ աւելի արժանաւոր մը ընտրեցէք։

Բայց բոլոր հաւաքուած Հայերը պնդեցին որ ընդունի, որովհետեւ ամէնէն արժանաւորն էր։ Եւ մեծ զօւարթութեամբ ընդունել առին։

Ապա կաթողիկոս ձեռնադրելու համար զրկեցին Կեսարիա։ Անոր հետ կ'երթային քը-

ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍ

ասանհինգ եպիսկոպոսներ, նոյնչափ մեծ իշխաններ և չորս հազար զինուորներ:

Ներսէս նստած էր սպիտակ ջորիներ լըծուած զեղեցիկ կառքի մը մէջ:

Երբոր կեսարիա հասան, հոն մեծ պատիւներ տուաւ Եւսեբիոս եպիսկոպոսը, որ փառաւոր հանդէսով Ներսէսը կաթողիկոս ձեռնադրեց և օծեց:

Ձեռնադրած ատենը, երբոր Ներսէս եկեղեցիի սեղանին առջեւ կեցած էր, պատուհանէն սպիտակ աղանի մը ներս մտաւ ու զնաց անոր գլուխին կեցաւ:

Ժողովուրդն այս նշանը Աստուծոյ շնորհած համարեց, ուրախացաւ և սկսաւ յարգել Ս. Ներսէսը:

Ներսէս դարձաւ Հայաստան, ուր փառաւոր ընդունելութիւն ըրին իրեն:

Ներսէս անկէ ետքն սկսաւ մեր երկիրը շէնցնել ու բարեկարգել: Շինեց դպրոցներ, որոնց մէջ հայ մանուկները կ'ուսանէին յունարէն և ասորերէն լեզուներ: Հայերէն գիր չկար տակաւին: Շինեց նաև վանքեր, հիւանդանոցներ, աղքատանոցներ ծերանոցներ, բոլորտներու տուներ, հիւրանոցներ և այլն:

Այս բոլոր մեծ զործերուն համար Ներսէս

չառ սիրելի եղաւ, յարգուեցաւ և կոչուեցաւ Մեծն Ներսէս:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Ո՞վ էր Մեծն Ներսէս. — Մանկութեան ասէն ո՞ւր մեծցաւ ու կրթուեցաւ, ի՞նչպիսի տղայ էր. — Ներսէսը ի՞նչ ընտրեցին եւ ինչո՞ւ չընդունեց. — Ո՞վ սխալեց որ ընդունի — Կաթողիկոս ձեռնադրուելու համար ո՞ւր գնաց. — Ձեռնադրութեան ասէն ի՞նչ պատահեցաւ. — Ինչե՞ր շինեց Ներսէս եւ ի՞նչ կոչուեցաւ:

ԻԹ. ԴԱՍ

ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍ ԱՔԱՐՈՐԻ ՄԷՋ

Հայերը թագաւոր մ'ունէին, անոր անունը Արշակ էր:

Արշակ մեծ կարեւորութիւն կուտար Ներսէսի խօսքերուն ու խրատներուն: Մեծն Ներսէս ալ անոր կ'օգնէր իր խորհուրդներով:

Յոյներուն թագաւորը անգամ մը թշնամի եղաւ Արշակին և պատրաստուեցաւ արշաւելու մեր երկիրը:

Արշակ շատ վախցաւ: Խնդրեց Ներսէսէն որ խորհուրդ մը տայ իրեն և ազատէ զինքը Յոյներու թագաւորին ձեռքէն:

Մեծն Ներսէս ուղեց երթալ Պուլիս և միջ-
նորդութիւն ընել Յոյներու թագաւորին և Ար-
շակին միջեւ: Առաւ հետը բաղմաթիւ արժէ-
քաւոր ընծաներ ու մէկ քանի իշխաններ եւ
ճամբայ ելաւ:

Յոյներու թագաւորին անունն էր Վաղէս,
պատուեց Մեծն Ներսէսը, բայց յետոյ թըշ-
նամացաւ:

Վաղէս մէկ հատիկ մանչ մունէր, որ ծան-
րապէս հիւանդացաւ:

Բոլոր բժիշկները ամէն ճիգ թափեցին,
բայց չկրցան բժշկել: Այն ատեն Վաղէս խըն-
դրեց Ս. Ներսէսէն, որ աղօթէ հիւանդին վրայ
եւ բժշկէ: Մեծն Ներսէս ըսաւ.

— Եթէ ճշմարտապէս հաւատաս Գրիստոսի,
կ'աղօթեմ եւ թերեւս Աստուած կը բուժէ մա-
նուկը, եթէ ոչ՝ ան պիտի մեռնի տասնեւհինգ
օրէն:

Վաղէս Ս. Ներսէսի խօսքին արժէք չաը-
ուաւ: Տղան տասնեւհինգ օրէն մեռաւ: Այն
ժամանակ Վաղէս բարկացաւ եւ ըսաւ.

— Տարէք անապատ, ամայի կղզի մը աք-
սորեցէք Ներսէսը եւ իր հետ գտնուող բոլոր ե-
կեղեցականները:

Կատարուեցաւ հրամանը: Այն կղզին անբեր

եւ անապատ ժայռ մըն էր, ուր մարդ եւ զա-
ղան չէին բնակեր, ջուր չկար, բնակելու տեղ
չկար:

Այս սոսկալի անապատը արսորուեցան Ս.
Ներսէս եւ իր հետեւորդները: Երկու երեք օր ա-
նսուաղ մնացին: Սոսկալի նեղուեցան: Ս. Ներ-
սէս ծունկի եկաւ եւ աղօթեց: Յանկարծ փոթո-
ւիկ մը ելաւ, ծովն ալ եկոծեցաւ. ջուրը սկսաւ
կղզին նետուիլ, ձուկերն ալ միասին: Ջուրը
քաշուեցաւ ձուկերը մնացին: Ջուրին հետ մէկ
տեղ փայտի կտորներ ալ նետուեցան. այն ա-
տեն կրակ վառեցին, ձուկերն եփեցին ու կըշ-
տացան: Ս. Ներսէսի աղօթած տեղը փորեցին և
անկէ անուշ ջուր բխեցաւ: Այդ ջուրէն ալ խը-
մեցին:

Վաղէս գիշեր մը սոսկալի երազ մը տե-
սաւ: Ս. Ներսէս երեւցաւ իրեն, ձեռքը սուր մը
բռնած: Վաղէս սարսափած անկողինէն դուրս
փախաւ:

Վաղէսին տեղ ուրիշ բարի մարդ մը եղաւ
թագաւոր: Ան ուղեց Ս. Ներսէսն ազատել, բայց
չէր գիտեր որ ո՞ղջ է թէ մեռած: Անգամ մը
առաջատանաւեր տեսան որ կղզիին մէջ՝ լրակ
կայ, մօտեցան և իմացան որ Ս. Ներսէս եւ իր
հետինները ողջ են: Լուր տարին Պուլիս: Այն

ատեն նաւեր զրկեցին եւ ամէնքն ալ ազատեցին: Թագաւորը պատուեց Ս. Ներսէսը, մեծ ընծաներ տուաւ և զրկեց Հայաստան, խոստացաւ բարեկամ ըլլալ Արշակի:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Ո՞վ էր Արշակ. — Յոյներուն քաղաւորն ի՞նչ քաւ. — Արշակ ի՞նչ քաւ. — Վաղէս ի՞նչ ո՞ւ ախրեց Ս. Ներսէսը. — Կողին ի՞նչ պէտ տեղ էր. — Ի՞նչ պէտ կերակրուեցան. — Վաղէս ի՞նչ պէտ մեռաւ. — Ս. Ներսէս ի՞նչ պէտ ազատեցաւ:

Լ. ԴԱՍ

ՁԻՐԱԻԻ ԿՈՒԻԵԸ

Ս. Ներսէս երբ տակաւին Պոլիս կը գտնուէր եւ նոր ազատուած էր, լուր առաւ որ Արշակ գահազուրկ եղեր է: Յոյներուն կայսրը Արշակին տեղ թագաւոր պսակեց Արշակի որդի Պապը, որ նոյնպէս հոն կը գտնուէր:

Մեծն Ներսէսի եւ Պապի հետ մեր երկիրը եկան նաեւ յոյն զինուորներ: Պարսիկները կ'ուզէին մեր երկիրը զբաւել: Արշակի մահէն յետոյ յարձակեցան Հայաստան ու ամէն տե-

սակ չարիքներ ըրին:

Մերոսման անունով հայ նախարար մը կար: Ան պարսիկներուն հետ բարեկամ եղաւ և կ'ուզէր Հայոց թագաւոր ըլլալ: Մերութան չար մէկն էր, իր ազգին դէմ ամէն չարիք կ'ընէր որպէս զի սիրելի ըլլալ Պարսից թագաւորին և Հայոց թագաւորութիւնն ինք առնէ:

Ան Պարսիկներուն զլուխն անցած մտաւ Հայաստան և սկսաւ գիւղերն ու քաղաքներն աշրել ու ժողովուրդը կոտորել: Երբ լսեց որ Ս. Ներսէս Հայաստան կուգայ, անոնց առջեւ ելաւ:

Երկու կողմի զինուորները նպատ լեռանմօտ դաշտի մը մէջ նստեցան: Յոյն զինուորներն ու հայ քաջերը կարգով շարուեցան և սկսան յարձակիլ թշնամիին վրայ:

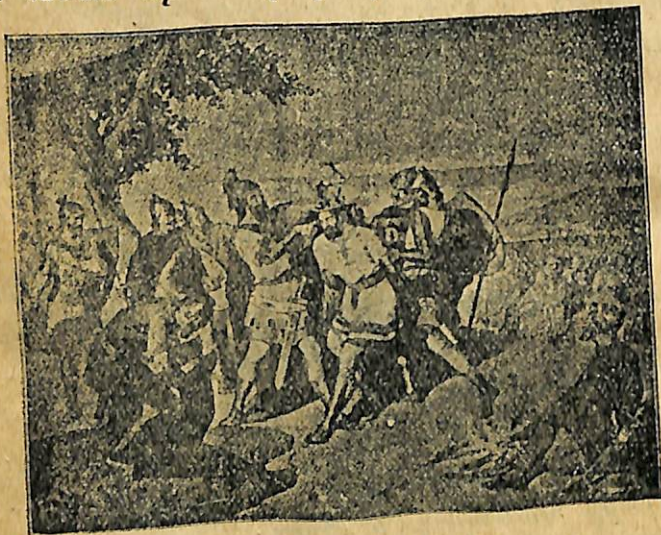
Պապ թագաւորն ու Ս. Ներսէս մէկ քանի զինուորներով լեռը ելան և բարձրէն կը դիտէին: Երբ պատերազմն սկսաւ, Մեծն Ներսէս բազկատարած սկսաւ աղօթել: Քանի ձեռքերը տարածած կ'աղօթէր, հայ զինուորները կը յաղթէին և թշնամին ջարդելով կը փախցնէին: Բայց երբ Ս. Ներսէս աղօթելէն յոգնէր և ձեռքերը իջեցնէր, Հայերը կը յաղթուէին:

Այս բանը տեսնելով երկու զինուորներ

Ս. Ներսէսի ձեռքերը վեր բռնեցին, որ չյող-
նի:

Հայերը սոսկալի ջարդ մը տուին հակա-
ռակորդներուն և մէկ մասն ալ փախցուցին:

Մերութան տեսնելով որ պիտի բռնուի,
ձի հեծած սկսաւ արագ արագ փախչիլ: Բայց

Մերութան շամփուրով կը պսակուի
Սմբատ Բագրատունի հայ իշխանը հասաւ անոր
ետեւէն եւ բռնեց զայն:

Բռնուած տեղը հովիւներ կրակ վառած էին
և միտ խորովելու համար շամփուրները կրակը

դրած էին: Սմբատ առաւ այդ շամփուրներէն
մէկը, կրակին մէջ բոլորովին կարմրցուց ու
կլոր օղակ մը շինեց ինչպէս Մերութանին գը-
լուխը և ըսաւ.

— Կը պսակեմ քեզ, ո՛վ Մերութան, որով-
հետեւ Հայոց թագաւոր ըլլալ կը փափաքէիր:
Այսպէս մեռաւ Մերութան, որ մատնիչ
մըն էր:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ . — Արեւիկն տեղ ո՞վ եղաւ Հայոց թագաւոր .
— Պարսիկներն ի՞նչ կ'ուզէին . — Ո՞վ էր Մերութան . — Երկու
կողմերն ո՞ւր հանդիպեցան իրարու . — Մեծն Ներսէս երբ կ'աղօ
թէր ի՞նչ պատահեցաւ . — Մերութան ի՞նչպէս սպաննուեցաւ:

ԼԱ. ԴԱՍ

ՄՈՒՇԵՂ ՄԱՍԻԿՈՆԵԱՆ

Նպատ լեռան մօտ մղուած պատերազմին
մէջ նշանաւոր եղաւ Մուշեղ Մամիկոնեան՝ մեծ
սպարապետը:

Մուշեղ Ս. Ներսէսին հետ մէկ տեղ եկաւ
իր և մեր հայրենիքը, պաշտպանելու համար
զայն:

Մուշեղ այնքան քաջ էր եւ քաջութեան գործեր ըրած էր, որ ամէնքը զայն կը գովէին ու կը յարգէին: Երբ հայ զինուորները յար-

Մուշեղ Մամիկոնեան

ձակէին կ'ըսէին.

— Տէրոջ եւ Մուշեղի սո՛ւրբ: Ըսել կ'ուզէին որ իրենց ձեռքի սուրբ Աստուծոյ եւ Մուշեղի սուրին պէս անյաղթելի են:

Պարսիկներուն թագաւորը կ'ուզէր անպատճառ գրաւել Հայաստանը, ատոր համար անձամբ զօրք ժողովեց եւ մեր երկրին վրայ քալեց: Մուշեղ երբ իմացաւ որ պարսիկ թագաւորը կ'ուզայ, կանոնաւորեց իր բանակը եւ անոր դէմ ելաւ:

Սպարապետը ճերմակ ձի մը նստած առաջ կը քալէր եւ կը խրախուսէր իր բանակը: Անոնք նետուեցան թշնամիին վրայ եւ սկսան կոտորել: Երբ տեսան հայ անպարտելի սպարապետը սկսան ընկրկիլ, կռնակ դարձնել եւ փախուստ տալ:

Իրենց թագաւորն ալ ձի մը հեծած փախչելով՝ հաղիւ կրցաւ պրծիլ:

Հայերը առին պարսիկ թագաւորին վրանը եւ գանձերը, զերի բռնեցին անոր տիկիներուն տիկիներ եւ միւս կիները: Բայց հայ հրամատարը պատուեց ու յարգեց եւ երբեք չարիք չըրաւ անոնց: Վեց հարիւր պարսիկ մեծամեծներ ու զօրավարներ բռնեց, անոնց կաշին տիկ հանել ու խոտ լեցնել տուաւ:

Նախորդ դասին մէջ տեսնուեցաւ որ մեր հայրերն ի՛նչպէս խորտակեցին պարսիկ բանակը Նպատ լեռան մօտերը: Ատ կռուին մէջ եթէ

չըլլար հայ մեծ հրամատարը, Հայերը դժուար կը յաղթէին: Անոնց բանակը հսկայ էր և անթիւ, անհամար: Ամէն ազգէ կային:

Երբ Ս. Ներսէս Նպատ լեռան վրայ կ'աղօթէր, Բագրատունի սպարապետը մէկ կողմ շարեց հայ զինուորները, Յոյները միւս կողմ: Երբ պատերազմը սկսաւ, Մուշեղ կայծակի պէս ամէն կողմ կը վազէր, ամէնուն կը հասնէր, կը քաջալերէր: Հայերը առիւծի պէս կը յարձակէին և կը գոռային, իսկ պարսիկ զօրքերը կը փախչէին սարսափած: Պարսից թագաւորը լեզապատառ, հետիոտն փոսէ փոս ցատկելով, ծակէ ծակ սողալով օձի պէս, այս անգամ ալ ազատեցաւ:

Պատերազմին մէջ Մուշեղ հանդիպեցաւ Հոնաց Ուռնայր թագաւորին: Ուռնայր հասաւ կով յաղթանդամ մարդ մըն էր: Մուշեղ հասաւ անոր ետեւէն, երբ կը փախչէր: Իր երկար նիզակը զարկաւ անոր գլխարկին և ձիէն վար ձգեց զայն: Քաշեց հանեց իր սուրը և անոր ճաղատ գլուխին վրայ ծեծելով ըսաւ:

— Եթէ դու Ուռնայր ես, ես ալ Մուշեղ եմ, բայց դու շնորհակալ եղիր որ թագ ունիս, վասն զի ես թագաւոր մարդ չեմ սպաններ:

Այս ըսելով ձգեց որ 8 ձիաւոր զինուոր-

ներով փախչի իրեն երկիրը: Պատերազմէն ետքը մէկ քանի հայ նախարարներ նախանձեւով Մուշեղի, Պապ թագաւորին զացին և ըսին:

— Տէր արքայ, Մուշեղը Պարսիկներուն բարեկամ է և քեզի թշնամի: Երբոր Պարսից թագաւորին կիները զերի բռնած էր, ետ դարձուց Ուռնայր թագաւորն ալ չսպաննեց և թողուց որ փախչի: Քեզ պիտի սպաննէ:

Պապ թագաւորը իր մօտ կանչեց Մուշեղը և ըսաւ:

— Դուն կ'երևի թէ Ուռնայրին բարեկամ ես. ինչո՞ւ արձակեցիր զայն և չսպաննեցիր:

— Տէր արքայ, պատասխանեց համարձակ, ազէկ է որ չարախօսութիւններուն ականջ չկախես: Ես ուռնայրը կրնայի սպաննել, բայց չըսպաննեցի, որովհետեւ անիկա թագ ունի և օժուած է: Ով որ թագ ունի ես չեմ կարող ձեռք բարձրացնել անոր վրայ:

Պապ համոզուեցաւ որ Մուշեղ յանցանք չունի: Գրկեց զայն եւ իր քովը նստեցուց:

Ան ուրիշ շատ քաջութիւններ ալ ըրաւ և մեծ անուն հանեց: Բայց իր նախանձորները օր մը խարդախութիւնով սպաննել տրուին զայն: Երբ անոր մարմինը իրեն ընտա-

նիքին մօտ տարին, անոր տունինները չէին հա-
ւատար մեռած ըլլալուն, թէև կը տեսնէին որ
գլուխը մարմինէն կտրուած զատուած էր: Ա-
նոնք կ'ըսէին.

— Անիկա բազմաթիւ պատերազմներ ը-
րած է և վէրք մը անգամ առած չէ, նեւ մը
անգամ դպած չէ անոր. ի՞նչպէս կրնայ մեռած
ըլլալ: Անպատճառ յարութիւն կ'առնէ ան:

Այս ըսելով գլուխը մարմինին կարել
տուն և հանեցին տանիքը, և կ'ըսէին.

— Որովհետև քաջ մարդ մըն էր, Առէկ-
ներ կ'իջնեն կը լիզեն անոր վէրքերը և կը
ողջնցնեն զայն:

Բայց քանի մը օր ետքը իջեցուցին և
մեծ սուգ բռնեցին ու թաղեցին: Բոլոր Հայերը
լացին անոր վրայ:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Հայոց սպարապետը ո՞վ էր. — Մուսեղ ի՞նչ
բաւ Պարսից քազաւորին. — Անոր կիներն ի՞նչ բաւ. — Ո՞վ էր
Ուռնայր, Մուսեղ ի՞նչ բաւ և քաւ անոր. — Նախնոսններէն
թելադրուած Պապ ի՞նչ բաւ Մուսեղին. — Մուսեղ ի՞նչ պատա-
խանեց, — Ի՞նչպէս մեռաւ. — Իր բնակիքն ի՞նչ կ'ըսէին և ի՞նչ
ըրին:

ԼԲ. ԴԱՍ

ՎԱՐԱԶԴԱՏ

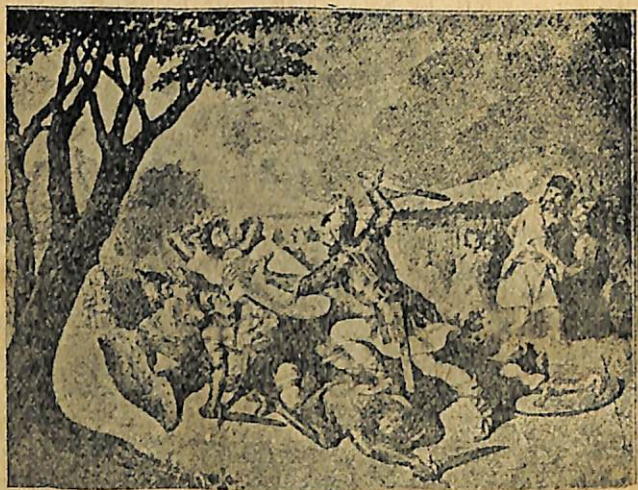
Հայոց Պապ թագաւորն ազգական մ'ու-
նէր, որուն անունն էր ՎԱՐԱԶԴԱՏ: Դեռ փոքր
տղայ էր Վարազդատ, երբ Յոյներու թագաւո-
րին մօտ գնաց: Քաջ էր և շատ կորովի կերպով
նեւ կը նետէր: Նա նշանաւոր եղած էր իր քա-
ջութիւններով: Կատարեալ կտրիճ մըն էր ան:

Անգամ մը Վարազդատ պատերազմի գնաց
Յոյներու զինուորներուն հետ. Յոյներու թըշ-
նամիները հսկայ, անդուծ և քաջ մարդիկ էին,
անոնք կը կոչուէին Լուսպարսացիներ:

Կռիւի միջոցին Վարազդատ նետուեցաւ
առաջ: Բազմաթիւ թշնամիներ անմիջապէս
Վարազատի շուրջը բռնեցին: Անոնցմէ հինգ
հօգի խոշոր մարդեր էին, սուր դանակներով և
վահաններով զինուած էին և յարձակեցան Վա-
րազդատի վրայ: քիչ մնաց սպաննէին զայն:

Բայց Վարազդատ յանկարծ նետուեցաւ
և մէկիկ մէկիկ հինգն ալ սպաննեց: Թշնամի-
ները անոր այս քաջութիւնը տեսնելով սար-
սափեցան և սկսան փախչիլ դէպի բերդերը:
Վարազդատ սուրաց անոնց ետեւէն: Յարձակե-

ցաւ բերդի մը վրայ և տասնըեօթը հոգի ետեւէ ետեւ նետահար սպաննեց և ինքը ոչ մէկ դժուարութիւն կրեց:

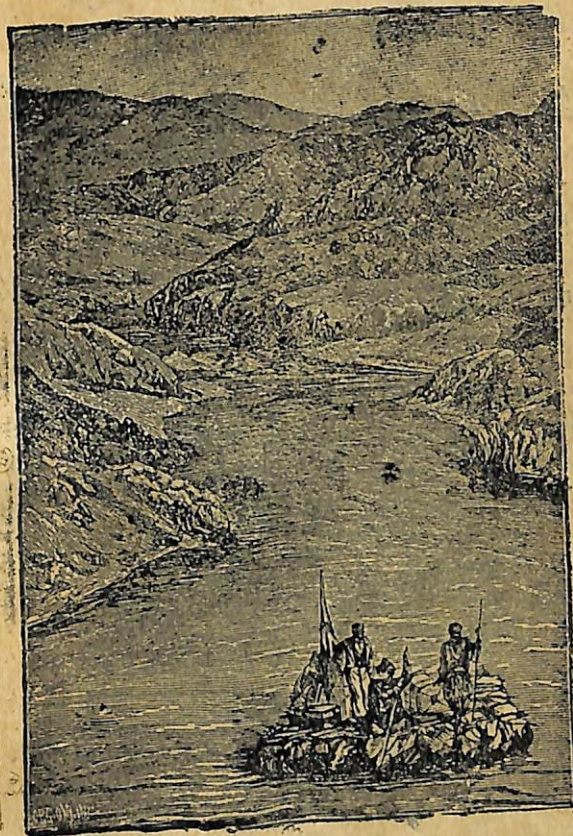

Վարազդաս կ'սպաննէ 5 Լոմբարսացիները

Երբ Յոյներու թագաւորը իմացաւ թէ Վարազդատ Հայոց Պապ թագաւորին աղգականն է, շատ ուրախացաւ և պատուեց զայն: Պապի մեռնելէն ետքը Հայոց թագաւոր պսակեց Վարազդատը:

Նա թագաւոր ըլլալէն յետոյ ճամբայ ելաւ դէպի Հայաստան: Ճամբան հանդիպեցաւ բազմաթիւ աւազակներու, որոնք ուզեցին զին-

քը կողոպտել: Վարազդատի հետ գտնուողնե-

Եվրաս գետը, որուն վրայէն ցաւեց Վարազդասը Հայաստան: Քանի որ ունեցածները առին և սկսան փախչիլ:

Քաջ վարազդատը անմիջապէս յարձակեցաւ անոնց ետեւէն ու վազեց մինչև եփրատ գետին եզերքը: Աւազակները գետին կամուրջէն անցան ու կամուրջին փայտերը քանդեցին, որպէսզի իրենց ետեւէն չկարենան զալ:

Վարազդատ այս բանը տեսնելով բարկացաւ և մէկ ոտուովով գետին մէկ կողմէն միւսը ցատկեց: Քշնամիները երբ տեսան անոր այս քաջութիւնը, սարսափեցան, իրենց զոյգած բաները թողուցին և փախան:

Ան Հայաստան եկաւ ու թագաւոր եղաւ:

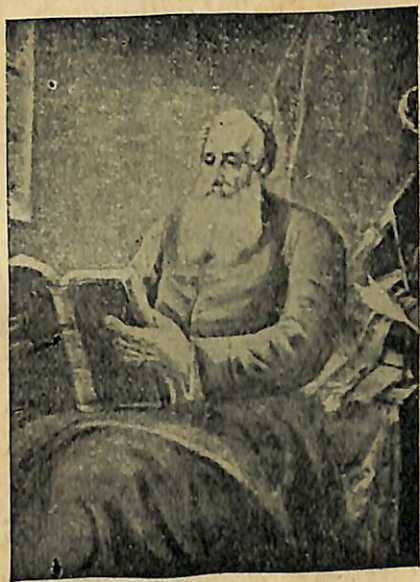
ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Ո՞վ էր Վարազդատ. — Ո՞ր կը գտնուէր. — Լոմբարսացիներն ի՞նչ քաւ. — Քանի՞ հոգի սպաննեց ետեւէ ետեւ. — Յոյներուն քաղաւոր ի՞նչպէ՞ս վարձատրեց անոր փառութիւնը. — Ճամբան որո՞նց հանդիպեցաւ. — Աւազակներն ի՞նչ քի՞ն եփրատի կամուրջը. — Վարազդատ ի՞նչ քաւ:

ԼԳ. ԴԱՍ

Ս. ՍԱՀԱԿ ՊԱՐԹԵԻ

Ս. Ներսէս ամուսնացած և որդի մը ունեցած էր որուն անունն էր Սահակ: Սահակ բարի, ազնիւ և խելացի տղայ մըն էր: Նա իր մանկութիւնը անցուց Կեսարիայի և Պոլիսի

մէջ: Գնաց դպրոցներ, ուսաւ յունարէն լեզուն: Յունարէնը Հայերենի պէս կը խօսէր և կը գրէր: Ան սորվեցաւ նաեւ ուրիշ լեզուներ ինչպէս՝ ասորերէն և պարսկերէն: Սորվեցաւ ուրիշ շատ բան:

Ս. Սահակ պարթեւ

Յոյներուն դպրոցներուն մէջ այնչափ նըշանաւոր եղաւ որ յոյն ուսուցիչները զայն կը գովէին և իրենց յոյն աշակերտներուն կ'ըսէին.

— Տեսէք, Սահակը հայ է բայց յոյնէ մը աւելի աղէկ կը պատրաստէ իր դասերը. նայեցէ՛ք և օրինակ առէք անկէ:

Յոյն դպրոցներէն ընթացաւարտ ելնելէն ետք, Սահակ երկար ժամանակ մնաց Բիւզանդիոն: Յոյն արքայի պալատին մէջ մեծ պատիւներ ու կարեւոր պաշտօններ ոտացաւ:

Սահակ ամուսնացաւ աղնիւ, համեստ աղջկայ մը հետ: Ունեցաւ սիրուն դստրիկ մը Սահականոյշ անուն:

Երբ Ս. Ներսէս մեռաւ, Հայոց թագաւորը, նախարարները և ժողովուրդը փափաքեցան Ս. Ներսէսի յաջորդ կարգել անոր որդին Սահակը: Փառաւորապէս կաթողիկոս օծուեցաւ ան և նշնաւաւ հայրապետական աթոռը: Հօրը նման սկըսաւ խնամել իր հօտը. իր հօրը նման ամէնքէն սիրուեցաւ: Թագաւորն ու իշխաններն անգամ զայն կը յարգէին:

Պարսից թագաւորը չէր սիրէր Սահակը, զի Յոյներուն բարեկամ էր ան: Օր մը Պարսից թագաւորին մօտ գնաց և անոր առջև ելաւ: Իր բարձր հասակը, գեղեցիկ դէմքը և սպիտակ մօրուքը պատկառանք կ'ազդէին: Ան կանգնեցաւ թագաւորին առջև, սկսաւ պարսկերէն խօսիլ: Այնքան գեղեցիկ և խելացի խօսեցաւ, որ թա-

գաւորը զարմացաւ: Ս. Սահակ ըսաւ անոր.

— Տէ՛ր արքայ, սուտ զրպարաութիւններու ա՛նջ մի՛ կախեր: Մենք Հայերս քեզի թըշնամի չենք: Եթէ ազատ ձգես մեր կրօնը, մենք քու բարեկամդ կ'ըլլանք, մեր քաջերը կը կռուին քեզի համար:

Ուրիշ շատ խոհական խօսքեր ըրաւ եւ մեծ պատիւներ ստացաւ: Թագաւորը հրաման հանեց որ Սահակն ու անոր գերդաստանը յարգեն, Հայերուն աղէկ աչքով նային ու չհալածեն:

Ս. Սահակ նշանաւոր գործ մըն ալ ըրաւ. քաջալերեց Ս. Մեսրոպը որ հայերէն գիրերը գտնէ: Մենք՝ Հայերս տակաւին այբուբեն չունէինք:

Ան ուրիշ օգտակար գործեր ալ ըրաւ եւ խոր ծերութեան մէջ մեռաւ: Բոլոր Հայերը սուգ բռնեցին ու լացին անոր համար:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Ո՞վ էր Ս. Սահակ. — Իր Մանկութիւնը ո՞ւր անցուց. — Իր աղջկան անունն ի՞նչ էր. — Պարսից թագաւորին ի՞նչ խօսեցաւ. — Ի՞նչ պատիւներ ստացաւ. — Ուրիշ ի՞նչ նշանաւոր գործ քու:

ԼԳ. ԳԱՍ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇԹՈՅ

Ս. ՄԵՐՈՍ ՄԱՇԹՈՅ ՍԱՀԱԿԻ ՆՄԱՆ ՆՇԱ-

Հայոց մեծ վարդապետ Ս. ՄԵՐՈՍ
նաւոր եղաւ: Ան բարի ծնողքի մը զաւակն էր:
Անոր հօրը անունն էր Վարդան: Նա պղտիկուց

ուսումնասէր, բարի տղայ մըն էր. կ'ուզէր շատ
բան սորվիլ:

Իր աշխատասիրութեամբ շատ առաջ գնաց:
Ուսաւ ասորերէն, պարսկերէն եւ յունարէն լե-
զուները: Երբ որ դպրոցէն ելաւ, զինուոր եղաւ:
Որովհետեւ կրթութիւն էր եւ լեզու զիտէր, պա-
տիւ վաստկեցաւ, եւ օր մըն ալ Հայոց թագա-
ւորին քարտուղար եղաւ:

Ս. ՄԵՐՈՍ կը փափաքէր վարդապետ ըլլալ
եւ հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն: Բայց անոր
տեղ մէկը չկար որ անոր գործը իրեն չափ ա-
ղէկ կատարէր:

Ան վարդապետ ձեռնադրուեցաւ: Սահակի
նման միշտ աղօթքի ետեւէն էր եւ ունէր աշա-
կերաներ:

Ան տեսնելով որ մենք Հայերս գիր չու-
նինք, շատ տրամեցաւ. մինչեւ այդ ժամանակ
Հայերը եթէ նամակ կամ գիր գրէին, կամ յու-
նարէն, կամ պարսկերէն եւ կամ ասորերէն կը
գրէին: Բայց մեր պապերէն շատերը չէին հաս-
կնար այդ լեզուները: Եկեղեցիի աղօթքներն
անգամ ասորերէն կամ յունարէն լեզուներով
կը կատարէին:

Ան խորհեցաւ հայերէն գիրեր գտնել, որ
գտնէ եկեղեցիներուն մէջ հայերէն կարդան եւ

աղօթեն: Իր մտածումը յայտնեց Ս. Սահակին, որ շատ ուրախացաւ: Երկուքը մէկ գացին Հայոց Վաւաճապուհ թագաւորին քով: Ս. Սահակ ըսաւ.

— Տէր արքայ, տե՛ս, Մեսրոպ վարդապետը խորհեր է հայերէն գիր հնարել: Եթէ այս բանը յաջողի շատ օգտակար պիտի ըլլայ մեր ազգին:

Վաւաճապուհ թագաւորը շատ ուրախ եղաւ որ իր թագաւորութեան օրով Ս. Մեսրոպի պէս մէկը հայերէն գիր գտնելու գաղափարը ունեցեր է: Ինքը՝ թագաւորն ալ սկսաւ աշխատիլ:

Անոնք շատ աշխատեցան, հայերէն գիրեր գտնելու համար, բայց անօգուտ եղաւ: Ս. Մեսրոպ երկար ճամբորդութիւններ ըրաւ, Հայաստանէն դուրս շատ երկիրներ պտտեցաւ, բազմաթիւ գրատուններ այցելեց և հայերէն գիրով գրուած գիրք փնտռեց, բայց չգտաւ:

Նա գիշեր ցորեկ կը մտածէր թէ ի՞նչպէս ընէ որ հայերէն գիր գտնէ: Օր մը տրտում տըխուր նստած էր ան և Աստուծոյ կը խնդրէր որ օգնէ իրեն, որովհետեւ յուսահատած էր:

Այդ տխուր վիճակին մէջ քունը տանելու պէս եղաւ: Իրեն այնպէս երեցաւ որ երկինքէն

ձեռք մը եկեր քարի մը վրայ կը գրէր հայերէն այբուբենը:

Յանկարծ արթնցաւ. հասկցաւ որ կէս քունի մէջ էր: Գրուած գիրերուն ձեւը իր մտքին մէջ էր: Անմիջապէս առաւ փետուրէ գրիչը, թուղթը ձեռք առաւ ու, շնորհակալ ըլլալով Աստուծոյ, սկսաւ մէկիկ մէկիկ գրել հայ Ա. Բ. Գ. ը:

Անկէ ետքը սկսաւ իր գտած գիրերով թարգմանել Աստուածաշունչը: Եւ տեսաւ որ աղէկ էր: Այդ ժամանակ ինքը Հայաստանէն դուրս կը գտնուէր. երբ գիրերը հնարեց, ճամբայ ելաւ հայրենիք դառնալու համար:

Վաւաճապուհ թագաւորը և Պարթեւ հայրապետը երբ լսեցին որ մեծ վարդապետը հայերէն գիրերը գտած կուգայ, ճամբայ ելնելով անոր առջեւ ելան: Իրարու հանդիպելով համբուրուեցան եւ ուրախացան գիրերը գտնուած ըլլալուն համար:

Անկէ յետոյ շատ դպրոցներ բացին, բազմաթիւ տղաքներ հաւաքեցին և անոնց սորվեցուցին հայերէն նոր գիրերը եւ լեզուն: Այդ աշակերտները ամէնքն ալ նշանաւոր մարդեր եղան. իրենց ուսուցիչներուն պէս իրենք ալ աշխատեցան, շատ յունարէն եւ ասորերէն գիրքեր թարգմանեցին, շատ հայերէն գիրքեր գրեցին:

Այդ ժամանակ գեղեցիկ եւ լուսաւոր շրջան
մը եղաւ եւ կոչուեցաւ Ռսկեդար:

Օճականի Ս. Մեսրոպ եկեղեցին, ուր կը գտնուի
Տառնի մեծ վարդապետին գերեզմանը

Երբ Ս. Մեսրոպ մեռաւ, բոլոր հայ ժողո-
վուրդը սուգ բռնեց: Անոր գերեզմանին վրայ ե-
կեղեցի շինեցին եւ ամէն տարի ուխտի կ'եր-
թային: Այդ եկեղեցին ու գերեզմանը մինչեւ
հիմակ կայ, կը գտնուի Օճական գիւղին մէջ, որ
կ'ըմբռնէ իմաստն է:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Ո՞վ եւ որո՞ւ որդի եր Ս. Մեսրոպ. — Ան
ի՞նչ պատճառաւ. — Հայեր գիր ունէին. — Ի՞նչ գիր կը գործա-
ծէին. — Հայերէն գրեթէ ի՞նչ պէս գտաւ Ս. Մեսրոպ եւ ո՞ւր. — Հա-
յաստան դառնալով ի՞նչ քրտ. — Երբ մեռաւ ո՞ւր քաղուեցաւ:

ԼԵ. Գ Ա Ս

Ս. ՂԵՒՈՆԴ ԵՐԷՑ

Ս. Սահակի եւ Ս. Մեսրոպի աշակերտներէն
մէկն էր Ս. Ղեւոնդ Երէց, որ հայրենասէր ու շատ
նշանաւոր մարդ մըն էր: Ան համեստ ծնողքի
մը զաւակն էր: Իր փոքր եղած ատենն ալ շատ
բարի, ազնիւ ու խելացի էր:

Աշխատելով սորվեցաւ յունարէն, ասորերէն
եւ պարսկերէն լեզուները: Այնքան գեղեցիկ կը
խօսէր, այքան պարզ եւ հասկնալի կերպով կը
խօսէր, որ ամէնքը կը հիանային:

Ան գնաց Պոլիս, ուր յոյն դպրոցներուն մէջ
աշխատեցաւ նոր նոր բաներ ուսանիլ, ապա դար-
ձաւ Հայաստան: Ղեւոնդ քահանայ ձեռնադրուե-
ցաւ եւ սկսաւ մխիթարել ժողովուրդը: Անոր նը-
շանաւոր գործերէն մէկը պիտի պատմեմ:

Հայերն իրենց կախններով, զիրար չսիրելով
տկարացած էին, այդ պատճառով պարսիկ թա-
ղաւորը Հայաստան արշաւելով մեր երկիրն իր
իշխանութեան տակ առաւ. մեր Արշակունի թա-
ղաւորը զահէն ձգեց եւ տեղն ուրիշ մը չգրաւ:

Պարսիկներու թաղաւորը կ'ուզէր որ Հայերը
քրիստոնեայ չըլլան, այլ իրենց պէս կրփկը

պաշտեն: Ասոր համար, օր մը նամակ մը գրեց հայ նախարարներուն եւ ըսաւ .

Ս. Ղեւոնդ Երեց

— Որոշած եմ պատերազմի երթալ իմ երկրին արեւելեան կողմը գտնուած մեր թշնամիներուն դէմ: Այս նամակս առնելնուդ պէս առանց դանդաղելու շուտ մը ձիաւոր զօրքեր ժողովեցէք ու եկէք ինծի միացէք՝ ճամբայ ելնելէս առաջ:

Նախարարները, որովհետեւ տիրասէր էին, շուտով պատրաստուեցան և ճամբայ ելան: Շատ զոհ մնաց պարսիկ թագաւորը: Կռիւին մէջ հայ քաջերը յաղթեցին թշնամիին:

Թագաւորը ուրիշ աղղեցիկ մեծ նախարարներ ալ իր մօտ կանչեց հայաստանէն: Անոնք գացին: Թագաւորը հրաման ըրաւ որ բոլոր հայ նախարարներն ու զինուորները ուրանան իրենց կրօնքը եւ կրակը պաշտեն: Նախարարները չընդունեցին. թագաւորը բարկացաւ եւ ըսաւ .

— Քանի որ ձեր կրօնքը չէք ուրանար, ձեզ հոս վար պիտի դնեմ, պիտի չարչարեմ եւ մեռցնեմ. մէկ կողմէն ալ ձեր երկիրը պարսիկ զօրք պիտի զրկեմ որ ձեր եկեղեցիները կործանեն, ձեր կիներն ու աղջիկներն սպաննեն կամ գերի բռնեն. ձեր երկիրը աւերակ պիտի դարձնեմ:

Հայ նախարարները երբ լսեցին այս խօսքերը չափազանց տխրեցան: Գիտէին որ թագաւորը իր ըսածները կրնար զործադրել: Ուստի որոշեցին երեսօնաց ուրանալ իրենց կրօնը: Իրենց մէջէն մէկը զրկեցին թագաւորին եւ ըսին անոր .

— Տէր արքայ, մենք պատրաստ ենք պաշտելու կրակը:

Թագաւորը շատ ուրախացաւ: Փառաւոր կը-
րակ մը վառել տուաւ. մեծ պատրաստութիւն-
ներ տեսաւ եւ սկսաւ աղօթել մեհեանին մէջ:

Ապա ճոխ հացկերոյթ մը տուաւ անոնց:
Նշաններ, պատիւներ, թանկագին ընծաներ ու ի-
րեց: Անոնց տուաւ բազմաթիւ մողեր, որպէսզի
երթան եկեղեցիները կործանեն ու կրակի տա-
ծարներ կանգնեն: Նախարարները մեծ խումբով
ճամբայ ինկան: Տակաւին Հայաստան մտած չէ-
ին, առջեւ է լուր գնաց թէ ահա ուրացող իշ-
խանները մողերու հետ կուգան:

Բոլոր ժողովուրդը ոտք ելաւ, յուզուեցաւ:
Չէին ուզեր իրենց կրօնքը ուրանալ: «Չե՛նք ըն-
դունիր, չե՛նք ընդունիր,» կ'ըսէին իրարու: Ու-
րացողներուն կիները, աղջիկներն ու աղաքներն
անգամ ոտք ելած էին եւ չէին ուզեր ընդունիլ
իրենց ամուսինը կամ հայրը:

Ղեւոնդ երէցն ալ սաստիկ բարկացաւ: Ան
չէր գիտեր թէ իշխանները կեղծ ուրացած էին:
Առաւ իրեն հետ շատ մը եկեղեցականներ, ժո-
ղովուրդ եւ գնաց անոնց առջեւ:

Պարսիկ սահմանադլուխին մօտ գիւղ մը
կար որ կը կոչուէր Անգղ: Գացին եկեղեցի, պա-
տարագին քարոզ մը խօսեցաւ, բորբոքեց ա-
մէնուն սիրտերը, եւ բոլորը մէկ զուրա ելան ե-

կեղեցիէն, գողաւով, բարկանաւով, մէյմէկ
փայտ, կացին ու դանակ առած գացին յարձա-
կեցան մողերուն վրայ: Մողպետին զուլսը
պատռեցին, շատերուն վնասեցին ու փախցու-
ցին:

Մողպետը նախարարներուն գնաց և ըսաւ.

— Ես չեմ գար, ետ կը դառնամ: Հայերն
իրենց կրօնը չեն ուրանար: Եթէ այս փոքրիկ
գիւղին մէջ այսպէս ըրին, հապա միւս գիւ-
ղերն ու քաղաքներն ի՞նչ պիտի ընեն: Կ'եր-
թամ կը խօսիմ մեր թագաւորին որ Հայերու
կրօնքին չդպչի:

Մողերը ետ դարձան. իսկ նախարարները
գացին եկեղեցի եւ հաղորդուեցան, յայտնեցին
թէ իրենք կեղծ ուրացած էին: Անոնք ուխտե-
ցին իրենց կրօնքն ու երկիրը պաշտպանել,
մեռնիլն անգամ աչք առնելով:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Ո՞վ էր Ս. Ղեւոնդ. — Պարսից քաղաւ-
որ ի՞նչպէս իր իշխանութան օսկ առաւ Հայաստան. — Ի՞նչ
նամակ գրեց. — Ի՞նչ նրամայեց եւ ի՞նչ սպառնալիք րաւ նա-
խարարներուն. — Ի՞նչ րիկն անոնք. — Ս. Ղեւոնդ ի՞նչ րաւ. —
Մողպետը ի՞նչ րաւ. — Նախարարներն ի՞նչ րիկն:

ԼԶ. ԴԱՍ

ՔԱՋՆ ՎԱՐԴԱՆ

Ս. Սահակ հայրապետին Սահականոյշ աղ-
ջիկը երեք որդի ունէր, որոնցմէ մէկին անունն
էր Վարդան: Փոքրիկ վարդանը մեծ հայրա-
պետին սիրականն էր. անոր ձեռքը մեծցած
ու կրթուած էր: Անկէ սորված էր յունարէն,
պարսկերէն եւ հայերէն:

Վարդան մեծնալով եղաւ կրօնասէր եւ քաջ
մէկը: Ան կը կռուէր իր հայրենիքը փրկելու հա-
մար թշնամիներու ձեռքէն: Բազմաթիւ թըշ-
նամիներու դէմ կռիւ մղած էր ան, ամէնուն ալ
յաղթած էր եւ ինքը չէր վնասուած:

Մոգերու զլուխը ջարդելէն ետքը, միւս
նախարարներուն հետ մեկտեղ ուխտ բրաւ ան
պատերազմիլ Պարսիկներուն դէմ, կամ յաղ-
թել եւ կամ մեռնիլ կրօնքի եւ հայրենիքի
համար:

Ան սկսաւ կարգի դնել հայ զինուորնե-
րը, որոնք 60 հազար հոգի էին: Յանկարծ լուր
եկաւ թէ Հայաստանի հիւսիսային կողմը զբա-
նուած քրիստոնեայ երկիրը ստնակոխ կ'ընեն
պարսիկ զինուորները: Վարդան անմիջապէս ա-

ռաւ բաւական զօրք եւ գնաց Պարսից դէմ:
Կռիւը տեղի ունեցաւ Կուր գետին եզեր-
քը: Պարսիկները մէկէն ի մէկ յարձակեցան:

Քաջն Վարդան Մամիկոնեան

Վարդանի զինուորներուն վրայ, բայց վար-
դան այնպիսի քաջութիւնով կռուեցաւ, որ
թշնամիները ապշեցան, անոնց մէկ մասը ջար-
դուեցաւ, մէկ մասը Կուր գետը թափուեցաւ
և միւս մասն ալ փախաւ:

Պարսիկներուն թագաւորը այս բոլորը լը-
սելով սաստիկ բարկացաւ և ահագին թիւով
զինուորներ հաւաքեց. անոնց հետ պատերազ-

մական փիղեր դրաւ և Հայաստան զրկեց:

Հայերը առ լսելով փոխանակ տրտմելու աւելի ուրախացան. հայրենիքի սիրով վառեցան: Պատրաստուեցան պատերազմի:

Վարդան հայ բանակին առաջնորդն էր, Ղեւոնդ Երէց անոր հետ: Կռիւէն առաջ Ս. Ղեւոնդ և Քաջն Վարդան կրակոտ ճառեր խօսեցան զինուորներուն: Վարդան ըսաւ.

— Ես մտած եմ շատ պատերազմներու մէջ, դուք ալ իմ հետս, մենք շատ անգամ յաղթեցինք: Ով որ փախէր վատ կը կ'ոչէինք, հապա հիմա՞ կ': Չվախնանք անոնց սուրերէն: Կա՛մ յաղթենք, կա՛մ մեռնինք քաջի պէս:

Այս տեսակ խօսքերով քաջալերեց, վառեց ամէնքն ալ, որոնք նետուեցան առաջ, յարձակեցան թշնամի բանակին վրայ: Ամէն կողմ արիւն, թշնամիները գետին կը փռուէին: Պարսից զօրապետը տեսնելով որ այլևս պիտի չկրնայ դիմանալ, սկսաւ հրաման ընել որ իր զինուորները ետ քաշուին:

Քայց այդ միջոցին ուրացող, հայրենիքը չսիրող և վատ նախարարները, իրենց զինուորներով, թշնամիին կողմն անցան:

Այն ատեն Պարսիկները դարձեալ սկսան յարձակիլ հայ ուխտապահներուն վրայ: Այս

այս ժամանակ մէջ թշնամի չառ ֆաջ վարդանի կուրծքը ծակեց: Ես փառք տալով Աստուծոյ հոգին աւանդեց:

Հայերուն սուգը մեծ ու խորունկ էր: Իրենց առաջնորդն ու զլուխը մեռնելէն յետոյ ա՛լ չկրցան պատերազմիլ ու ետ քաշուեցան:

Այդ կռուին մէջ Հայերուն կողմէ նահապետուեցան 1036 հոգի, իսկ թշնամիներէն մեռան 3500 հոգիէն աւելի:

Հայերը յաղթուեցան, բայց Պարսից թաղաւորը հասկցաւ որ այլևս անկարելի էր որ Հայերն ուրանային իրենց կրօնքը:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ . — Վարդան որո՞ւ որդի էր. — Ո՞ւրկէ ուսում առաւ, — Վարդան ի՞նչ ուխտ քաւ որ յաղթեց Պարսիկներուն, — Պարսից քաղաւորն ի՞նչ քաւ, — Վարդան ի՞նչ խօսեցաւ իր զինուորներուն, — Վարդան ի՞նչ պէտ մեռաւ, — Պարսից քաղաւոր ի՞նչ ճանեցաւ:

ՎԵՐՋ

